

KÖZLEMÉNY

NAGYBAJOM NÉPESEDÉSTÖRTÉNETÉNEK VÁZLATA (1783–1949)

GYÖRGY-DÁVID ANITA

Bevezetés

Nagybajom Somogy megye egyik legfiatalabb városa, de története mintegy ezer évre nyúlik vissza. 2001-es várossá nyilvánítása előtt a megye legnagyobb határu nagyközségeként tartották számon, ahol, egészen a 20. század második felében bekövetkezett elnéptelenedésükig, mintegy 20 puszta tette változatossá a településhálózati képet. Témaválasztásomat elsősorban személyes kötődésem indokolja. Mivel nagybajomi vagyok, mindig is érdekelt a település múltja és élete. A településről készült egy monográfia az 1970-es években (Solymosi – Mikóczi 1979), amelyben Nagybajom és pusztái történetét részletesen feldolgozták, de a különböző demográfiai folyamatok alakulására, a folyamatok okainak vizsgálatára nem fektettek a szerzők kellő hangsúlyt, így ez a hiányosság felkeltette a figyelmemet.¹

A dolgozat a természetes népmozgalom egyik legfontosabb forrástípusának, az egyházi anyakönyveknek a feldolgozásán alapul. Mivel Nagybajom lakosságának döntő része a római katolikus és a református felekezethez tartozott, ebből adódóan a település egészére vonatkozóan mintegy 170 évre visszamenőleg lehetett kutatásokat folytatni, hiszen az anyakönyvek a helyi társadalmak életének egyik legfontosabb, máig fennmaradt közhiteles dokumentumai. A vidék életében egészen a 20. század közepéig meghatározó szerepük volt az egyházaknak, s a felekezeti hovatartozás megszabta, hogy a falun belül ki hol élt, honnan választott magának párt. Ez látszott az utcahálózaton, a gazdálkodáson, még a temető rendjén is.

¹ Ezúton szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik a dolgozat megírása során segítettek munkámat. Elsősorban témavezetőmnek Dr. Dövényi Zoltánnak, aki sok-sok jó tanáccsal és ötlettel látott el. Emellett szeretném megköszönni Bán Csabának, egykori nagybajomi református lelkésznek és Rajkai István nagybajomi római katolikus plébánosnak, hogy az anyakönyvek hosszú ideig tartó feldolgozása során szintén segítettek munkámat.

A kutatás csak egy előre kijelölt időintervallumot ölel fel. A kezdő- és végpont mind országos, mind helyi szinten fontos eseményekhez kapcsolódik. A református gyülekezet 1783-ban a türelmi rendelet után alakult újjá, ekkortól vezetnek anyakönyveket, itt kezdődhetett el az egymás mellett élő két felekezet párhuzamos vizsgálata. 1949 pedig mind az ország, mind pedig a felekezetek szempontjából szintén határvonalnak tekinthető. A későbbi évtizedekben megnyilvánuló egyházellenes politika miatt az anyakönyvi bejegyzések száma lecsökkent, s azok már közel sem fedik le Nagybjom lakosságának egészét. Ezért a város népesedéstörténetének napjainkig tartó bemutatása már más forrásokat és további kutatómunkát igényelne, amit a jelen dolgozat már nem tud vállalni.

A fentieknek megfelelően a dolgozatban Nagybjom népesedéstörténete kerül bemutatásra az 1783-tól 1949-ig terjedő időszakban, elsősorban a helyi katolikus és református felekezetek még feldolgozatlan anyakönyveire alapozva. A cél az, hogy megrajzoljuk a hosszú távú demográfiai folyamatokat, és lehetőség szerint megmagyarázzuk a változások okait. Emiatt mindenképpen fontos a település bemutatása is, mert a természetföldrajzi adottságok alapvetően befolyásolták az itt élő népesség gazdálkodási és életlehetőségeit, a történelmi események, a társadalmi és gazdasági háttér pedig ezeket a kereteket módosíthatták.

Nagybjomiként tudomásom van arról, hogy a felekezeti megosztottság egyben társadalmi és térbeli elkülönülést is jelentett. A dolgozatban fontos annak vizsgálata is, hogy az ebből adódó életmód- és mentalitásbeli különbségek felfedezhetőek-e a demográfiai folyamatok alakulásában. Ha igen, akkor ezek megjelenési formáinak és változásainak ábrázolására is törekedni fogok.

Nagybjom rövid története²

A vidék természeti adottságai kedvezőek voltak a korai megtelepedés számára. A 10. századot megelőzően szlávok éltek ezen a környéken, amely a honfoglalás után magyar többségűvé vált, mert az állattartó és földművelő életmódnak a vidék természeti adottságai megfeleltek. A településnév Bajom alapszava a honfoglalást megelőző török-magyar kapcsolatra utaló török eredetű személynévből, a gazdag jelentésű Baj, Baján névből származik. Az Árpád-korban a magyarok a helynévadáskor a terület első birtokosáról nevezték el településüket. Bajom tehát eredetileg egy tehetősebb világi személy lehetett. Nagybjom keletkezésének kora a 10–12. századra tehető, hivatalosan először a zselicszentjakabi apátság 1197-es birtokösszeírásában szerepel (Kumorovitz 1964. 51–52.).

² Nagybjom történetére vonatkozóan lásd: Solymosi – Mikóczi 1979.

Az itt lakó népesség kezdetben nem falut alkotott, hanem a vízpartok mellett magányos házakban vagy házcsoportokban élt, melyeknek egy része a tatárjárás pusztítása során elnéptelenedett, lakói a jobb életkörülményeket biztosító településekre húzódtak. Faluvá fejlődésében nagy szerepet játszott az, hogy már a korai időszaktól temploma volt. Határa az évszázadok folyamán sokat változott, a középkori településhálózat jóval sűrűbb volt a mainál, azonban már a középkor folyamán, majd később a török időkben sok környékbeli falu elnéptelenedett. Korábbi szoros kapcsolatukból adódóan az elpusztult falvak egykori területei Nagybjom határába olvadtak, vagy legalábbis pusztaként 20. századi megszűnésükig hozzá tartoztak.

A hódoltság ideje alatt a korabeli török adójegyzékek szerint nőtt a település adózóinak száma, ami annak volt köszönhető, hogy öt település megszűnt Nagybjom közelében, és az egykori lakók ide költöztek be. A 17. században inkább a természetes szaporodás játszott szerepet a népesség lélekszámának növekedésében. Ebben az időszakban a falut a források mezővárosként említik, bár ezt a státust hivatalosan aligha kapta meg. A török kiűzése után, mivel jelentős népességgel rendelkezett, Somogy megye több községével ellentétben Nagybjomot a telepítések nem érintették. Külterületének növekedése a 17. században vált rohamossá, így az újkorra a megye legnagyobb határu nagyközsége lett. Az ekkorra kialakult, mintegy 21 000 kataszteri holdas határ napjainkig alig változott.

A település életében az egyházak mindig is fontos szerepet játszottak. A Nagybjomi Református Egyházközség története a török korba nyúlik vissza. Pontos ismereteink a kialakulására vonatkozóan nincsenek, de az biztos, hogy 1542-ben katolikus plébános már nincsen a faluban, mert a törökök közeledésének hírére elmenekült, és a katolikus egyház csak a Rákóczi szabadságharc lezárása után jelenik meg ismét a községben (Solymosi – Mikóczi 1979. 88.). A 16. és 17. század folyamán prédikátorok éltek a településen, ők látták el az egyház körüli feladatokat, illetve az oktatást. Ebben az időszakban Nagybjom egésze református vallású volt.

A Rákóczi szabadságharc után III. Károly 1714. évi törvénye értelmében az ún. artikulás helyek kivételével a protestáns vallásgyakorlatnak minden formája tilos volt az egykori hódoltsági területeken. A rendelet végrehajtását az 1700-as évek elején ideköltözött katolikus köznemesek, akik közül többen megyei tisztséget is betöltöttek, biztosították. A hívek vagy a szomszédos, artikulás településeken gyakorolták vallásukat, vagy áttértek a katolikus hitre. A templomot, a parókiát, az iskolát, és a tanítólakást 1717-ben erőszakkal elvették a római katolikusok.³ A falu földesurai többségükben katolikusok maradtak, így a lakosság megoszlott a két vallás között. A katolikus felekezet ettől az időponttól jelent meg újra hivatalosan Nagybjom egyházi életében. Az

³ Ráday Levéltár, Archivum Agentiale, A-B. kötet 405–424 lap

anyakönyvezés kezdetének pontos időpontja nem ismert, a legkorábbi, máig meglévő anyakönyv első bejegyzése 1740-ből származik.

1781-ben a türelmi rendelettel megváltozik a helyzet. A vallásszabadság helyreállítását követően újjáalakul a református közösség, és új templom építésébe fognak, mely a rendelet értelmében nem épülhetett közvetlenül a főút mellé, illetve engedélyt kapnak pap és tanító tartására is.

Az 1783-as évben kezdődik meg a református anyakönyvezés. Az első években bejegyzett adatokhoz képest tíz év múlva ezek megsokszorozódnak, ami annak köszönhető, hogy a lakosság egy része áttért a református hitre, illetve akik addig a szomszédos falvakba jártak istentiszteletre, azok is átkerültek a nagybajomi anyakönyvekbe. A vallásszabadság helyreállítását követően megkezdődött a két felekezet egymás mellett élése, de a településen belül mind térben, mind társadalmilag elkülönülve éltek. A 19. század második felében a különbség még szembetűnőbb lett, ugyanis a református népesség döntően önálló gazdálkodó volt, aki a saját birtokán megtermelt javakból élt. A katolikus felekezeten belül szintén voltak birtokkal rendelkező földművesek, de körükben jóval nagyobb az uradalmakban dolgozó cselédség és a napszámosok aránya.

A somogyi felszín kialakításában, különösen Nagybajom környékén fontos szerepet játszott a szél, amely mély barázdákat, lyukakat vájt a hordalékkúp finom homokjába. A talajvízszint viszonylagos magassága ugyanakkor a szélvájta felszíni formákban tavak, vízállások, lápok kialakulását eredményezte. A vizenyős területek akadályozták a mezőgazdasági művelést, ezért 1842-ben határozatot hoztak a vizek lecsapolására, amely kb. 365 kisebb-nagyobb tavat érintett a település határában (Solymosi – Mikóczy 1979. 191.). A gyenge termőképességű, homokos talajok miatt a gazdálkodás csak a nagyobb birtokokon volt kifizetődő. A birtokgyarapítás extenzív lehetőségei azonban hamar kimerültek. Annak ellenére, hogy Nagybajom volt a legnagyobb határral rendelkező község a megyében, a földek eloszlása mégis egyenetlen volt. A legnagyobb területeket néhány katolikus nemesi család birtokolta. Az aránytalan birtokstruktúra is szerepet játszott abban, hogy a 19. század második felében megváltozó paraszti életfeltételek s az ezekkel együtt járó életforma, értékrendszer, erkölcs megváltozása maga után vonta egy sajátos családtípus kialakítását, amelynek alapja az egykerendszer volt. A földtulajdon megnövekedett értéke, az értékrendben a vagyon előtérbe kerülése, a munkaszervezeti formák és módok változása, az öröklési rend megszilárdulása, az igényesebb élet utáni vágy mind e rendszer kialakulását támogatták. Miután az „egyke” társadalmilag elfogadott lett, divatba jött s végül erkölcsi normává merevedett; megvetették, lenézték, erkölcstelennek tekintették azokat a családokat, ahol több gyermek született.

A 19. század folyamán a majorsági gazdálkodás hangsúlyosabbá válása következtében a Nagybajom határárban lévő puszták lakossága is egyre gyarapo-

dott, az 1850-es évektől ez még jelentősebbé vált (3. melléklet). A mezőgazdasági települések sajátos típusa volt a nagybirtok cselédségének lakóhelye.

Illyés Gyula így mutatta be a Puszták népe című szociográfiájában a dunántúli puszták fő jellemvonásait: „*A puszta a nagybirtok közepén épült és néha egész falu számba menő cselédlakások, istállók, fészerek, és magtárak együttesét jelenti, amelyet azért nem lehetett tanyának nevezni, mert a tanyán csak egy-két család él, ezeken meg néha száz, kétszáz is. A cselédek háza egyáltalán nem díszes, egy tető alatt, hosszú földszintes házban laknak, lakásaikat csak vékony fal választja el egymástól.*”

A Nagybajom határában található puszták között az volt a lényeges különbség, hogy míg egyes helyeken több-kevesebb földterülettel rendelkező kisbirtokosok is éltek a cselédek és idénymunkások mellett, addig más puszták lakosságát csak cselédek alkották, akik a földesúr által épített cselédházakban laktak. A külterületeken élő lakosság jellemzően a katolikus felekezethez tartozott, és a katolikus vallású lakosság lélekszámának felét tette ki. E tény jelentősen megnehezítette a mindenkori plébános dolgát, hiszen a határban szétszórtan élő közösséget valószínűleg nehezebb volt egyben tartani, mint a református felekezetet, melynek tagjai – kevés kivételtől eltekintve – a belterületen éltek.

Az 1900-as évek első felében nem történt jelentős változás a település életében, a vasút délen kikerülte Nagybajomot, számottevő ipar nem telepedett meg a községben, mindvégig az agrártermelés túlsúlya jellemezte a helyi gazdasági életet, ami az 1930-as években még inkább hangsúlyossá vált. Ez abból is jól látszik, hogy egészen 1941-ig folyamatosan nőtt a külterületi puszták népessége. Magas volt a nagybirtok aránya, az alacsony munkabérek is ezt segítették elő.

A II. világháború azonban igazi törést okozott a település életében, ugyanis a frontvonal 1944. december 2-tól 1945. március 29-ig a falu mellett húzódott. Ez a néhány hónap a katonákon kívül a polgári lakosság körében is sok áldozatot követelt, illetve a település épületeinek nagy részében komoly károk keletkeztek. A háború utáni helyreállítás, regenerálódás több évig eltartott.

A református és a katolikus egyház anyakönyvei

A református anyakönyvezés Nagybajomban hivatalosan 1783-ban kezdődött, amikor helyreállították a reformátusok szabad vallásgyakorlatát. Arról nincs tudomásunk, hogy korábban vezettek volna anyakönyvet, mindenesetre ezek a kötetek nem maradtak fenn. 1717-től 1783-ig a reformátusok a környékbeli gyülekezetek anyakönyveiben vannak feltüntetve, vagy helyben a római katolikus felekezetnél.

Az elő kötet, melyet 1783–1840-ig vezettek – a kor szokásának megfelelően – vegyes anyakönyv volt. Egy könyvben, de egymástól jól elkülönítve jegyez-

ték fel a születéssel, házasságkötéssel és halálózással kapcsolatos adatokat. Már a kezdeti időszakról megfigyelhető, hogy a fejezetcímeket kivéve mindent magyar nyelven írnak. Nagyon megnehezítette az olvasást, hogy a szöveget rovatolás nélkül, apró és díszített betűkkel írták. Néhol elfolyt a tinta, vagy az idők során a lapra került szennyeződés kitakart egy-két részletet.

Érdekességként megemlíthető, hogy ebben az időszakban a megszületett gyermekek keresztnéve mellett az apa nevét tüntetik fel (pl.: Sebők János fia András), illetve ekkor még elég kevés információt közölnek mind a születésekre, mind a halálózásokra vonatkozóan.

Budai Pál lelkész 1805-ben kerül a gyülekezethez. Ő az, aki teljes mértékben átalakítja az anyakönyvezés addigi szokásait, nála jelenik meg először az egységes rovatrend, minden bejegyzés magyar nyelvű lesz, táblázatot készít, melyben világosan és egyértelműen elkülönülnek az adatok. Ez a kötet a nagybajomi Helytörténeti Múzeumban tekinthető meg.

A sorrendben következő két kötet (1840–1854, 1854–1874) még mindig vegyes. Ezek azonban már központilag készültek, tehát előre nyomtatott táblázatokat tartalmaznak. Ebben az időszakban alakul ki azon adatok köre, melyek a mai napig megtalálhatók a református anyakönyvekben.

A születési anyakönyvekben feljegyzik a születés és a keresztelés időpontját, a gyermek nemét, azt, hogy törvényes-e, vagy törvénytelen, szülők, kereszt-szülők adatait és a keresztelő lelkész nevét. A házasságkötéseknél a házasuló felek nevét, életkorát, vallását, lakóhelyét, családi állapotát, a szülők és a tanúk adatait. A halálózással kapcsolatban megtaláljuk a halál és a temetés időpontját, a halott nevét, nemét, életkorát, foglalkozását (hivatala), családi állapotát (életneme) és a halál okát. Mindhárom típusnál található egy-egy oszlop, ami jegyzetek készítésére lett volna alkalmas, de ezzel nem éltek a lelkészek, így a kötelezőkön kívül plusz információkat nem nyerhetünk. A később készült anyakönyvekre, melyek már külön kötetben találhatók, szintén érvényesek a fenti megállapítások.

A katolikusok anyakönyvezése korábban kezdődött, az első kötetben 1740 és 1790 között vannak bejegyzések. Ez után 1806-ig nem jegyezték fel adatokat a közösségre vonatkozóan. Az anyakönyvben csak az a bejegyzés található, hogy az anyakönyvezés 1806-ig szünetel, de nem indokolják meg, hogy miért.

Az első kötetet teljes egészében latin nyelven írták. Itt is elmondható, hogy nincsen rovatolás, nehezen olvasható az írás, és a szöveg kevés információt tartalmaz. Pl.: a házasságokat nem is jegyezték fel ebben a kötetben. Az utána következő kötet, ami a kor szokásainak megfelelően még mindig vegyes anyakönyv és latin nyelvű, már áttekinthetőbb, jobban szerkesztett. A születésekre, halálózásra és a házasságokra vonatkozóan is kellő mennyiségű információt tartalmaz. Az 1850-es évektől kezdődően már itt is nyomtatott köteteket rendszerezítettek. A rovatok lényegében ugyanazok, mint a református kötetekben, de akad egy-két eltérés. Pl.: a házasuló feleknél itt bejegyzik a házasuló fél

lakóhelyét és a származás helyét. A katolikus lakosságnál ez sok esetben nem esik egybe, mivel a csoport mobilitása meglehetősen nagy volt, így jól nyomon lehet követni, hogy kik és honnan települtek be Nagybjomra.

Három anyakönyvi kötetet (születések 1895–1912, halálozás 1895–1920, házassági 1895–1929) nem találtam meg a római katolikus irattárban. Így a közösségre vonatkozó hiányzó adatokat a Somogy Megyei Levéltárban lévő állami anyakönyvekből gyűjtöttem ki. A lelkészekről és plébánosokról kevés információ maradt fenn. Az anyakönyvek bejegyzéseiből sem tudhatunk meg róluk a szolgálati idejükön kívül szinte semmit. Nem készítettek a gyülekezet életéről feljegyzéseket, és hivatali idejük lejárta után az új lelkész egyszerűen tovább folytatta az anyakönyv vezetését.

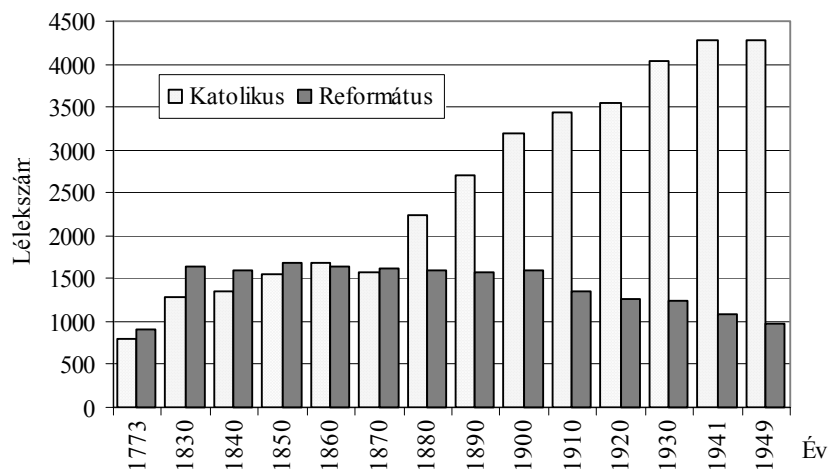
Nagybjom népességszámának alakulása

A vizsgált időszakban Nagybjom népességére vonatkozóan már vannak egyházi és állami összeírásból adataink. A veszprémi egyházmegye 1773-as összeírása szerint 906 református és 856 katolikus él a településen, a teljes lakosságszám pedig 1783 fő volt (1. táblázat). A II. József-féle összeírás szerint rövid idő alatt, mintegy tíz év elteltével már 2371-re növekedett a népesség száma, ami egyben a korábbi összeírások hiányosságaira is utalhat. 1828-ra az ötven évvel korábbi lélekszám megduplázódik, ekkor 3080 fő élt Nagybjomban. Ha felekezeti bontásban nézzük az értékeket, akkor a református közösség nagyobb arányban növekedett a kezdeti időszakban, amiben szerepet játszott az, hogy időközben helyreállították a felekezet vallásszabadságát. A katolikus népesség növekedésének fő forrása ekkor a betelepülésből származott, ugyanis az 1800-as évek elején megkezdődött a Nagybjom körüli puszták újbóli benépesülése. A település lakosságának száma a 19. század folyamán jelentősen növekedett, a századfordulón már 5082 fő a lélekszám. A növekedés üteme azonban nem volt egyenletes, az adatokból kitűnik, hogy a század közepén gyorsul fel, és az 1870-es évektől figyelhető meg a legnagyobb arányú növekedés. Az egyes népszámlálások között eltelt időszakokban sem látunk megtorpanást, így Nagybjom 1941-re éri el a valaha volt legmagasabb lélekszámát, az 5467 főt. Azt azonban fontos megjegyezni, hogy a kül- és belterületi népesség aránya a 20. század első évtizedeiben jelentősen megváltozott.

I. Nagybajom népességszámának változása (1773–1930)⁴

	Lakosságszám	Belterület	Külterület
1773	1783	–	–
1784–1787	2341	–	–
1828	3080	–	–
1850	3280	–	–
1870	4309	3114	1195
1880	4275	–	–
1890	4658	–	–
1900	5082	–	–
1910	5034	3079	1955
1920	4970	2985	1985
1930	5412	3145	2267
1941	5467	–	–
1949	5336	–	–

A számbeli gyarapodás azért is érdekes, mert a 19. század végétől már csak a katolikus népesség növekedéséről beszélhetünk, akik egyúttal ellensúlyozták a reformátusok körében jelentkező egyházpusztító hatásait (I. ábra).

I. A felekezeti megoszlás változása Nagybajomban (1773–1949)⁵

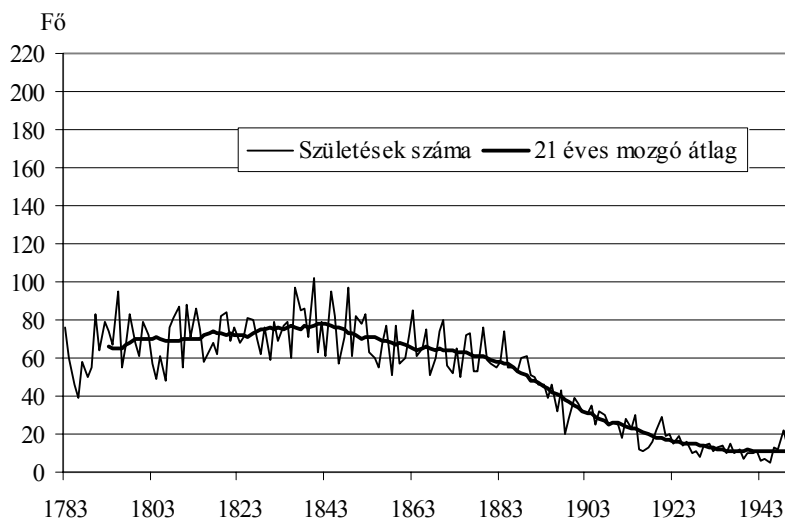
⁴ Veszprémi Egyházmegye schematizmusai 1773.
Dányi – Dávid 1960. 142.
Veszprémi Egyházmegye schematizmusai 1828.
Fényes 1847. II. kötet 164.
A népmozgalom főbb adatai 1975. 25.
Kepecs – Pálházy 1997. 158.

⁵ Veszprémi Egyházmegye schematizmusai
Sebők 2005.
Kepecs – Pálházy 1997.

Annak ellenére, hogy a két felekezet egy településen, térben egymáshoz közel élt, demográfiai magatartásukat tekintve mégis gyökeresen ellentétes jellemvonásokat mutattak. Ezért érdemes megvizsgálni Nagybjom népmozgalmi adatait felekezeti bontásban is.

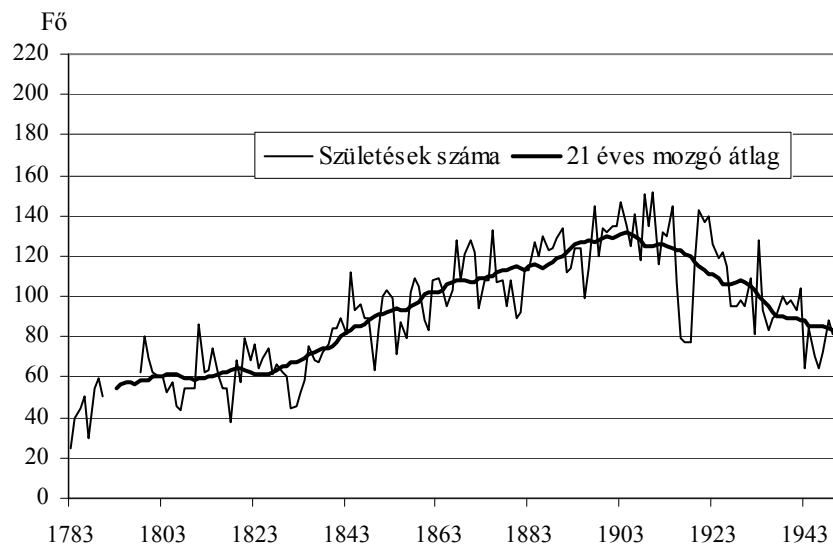
A népességfejlődés jellemzői felekezetenként

Országos szinten a nyers születési arányszámok a 19. század végéig 40‰ felett vannak (Katus 1991. 25) 1850 után ez az érték még tovább emelkedik. A nagybjomi református felekezetenél ugyanakkor folyamatos csökkenés figyelhető meg. A 19. század első felében (1828) még 55‰, 1850-re 50‰ lesz a születési arányszám. Ha a születések abszolút számát vesszük figyelembe (II. ábra), akkor az láthatjuk, hogy a 19. század első felében 60 és 80 között ingadozik a születések száma, a legmagasabb érték 1842-nél található. Ekkor a református gyülekezetben 102 gyermek született egy év alatt. Az 1850-es évektől azonban lassú és folyamatos csökkenés figyelhető meg, ez a tendencia a századforduló környékén fel is gyorsul. A századfordulóra a nyers születési arányszám 20‰ alá csökken. Ebből megállapítható, hogy a születések ezer főre vetített számának alakulása az országos átlagtól jelentős mértékben eltér. Ennek oka a házasságon belül korán megjelenő születésszabályozásban kereshető, ami a református felekezet esetében – mint az ország más tájain is – az egykésés kialakulásához vezetett.

II. A református születések száma (1783–1949)

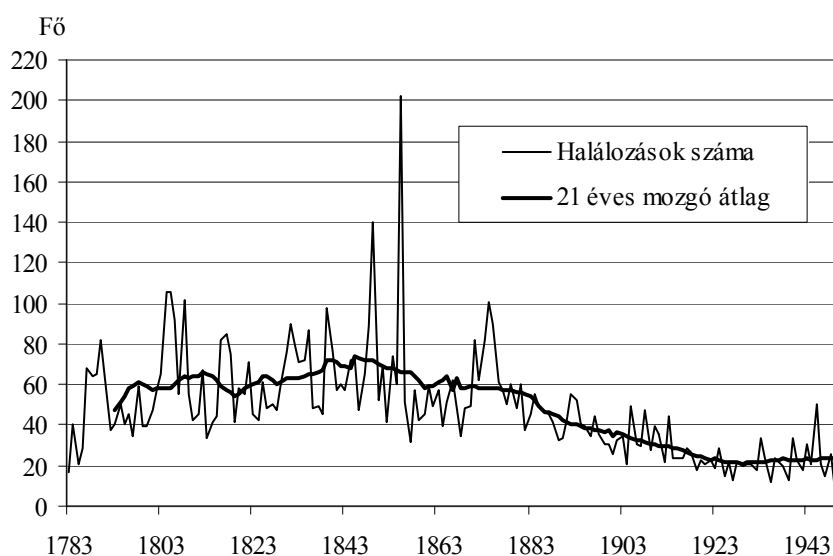
A katolikus közösség születési rátái a 19. század elején magas értéken álltak. A születési arányszám 1828-ban 60‰ volt, majd 1850-re 48‰ lett és 1870-re 84‰-re emelkedett. Az egyes évek adataiban azonban jelentős mértékű ingadozás figyelhető meg. Ha a születések számát vesszük figyelembe, akkor az látszik, hogy az anyakönyvezés kezdetén mutatkozó alacsony értékek valószínűleg a hiányos anyakönyvezésnek tudhatók be (III. ábra). A 19. század elején lassan elkezd emelkedni a születések száma, de igazán a 19. század közepétől kezd el felgyorsulni a születések számának növekedési üteme, ami egészen a 20. század fordulójáig tart. A nagyon alacsony értékeket mutató évek általában a nagy járványokkal (himlő, kolera) esnek egybe. A nyers születési arányszám majd csak a 19. század végén kezd el csökkenni, de az országos átlagot, ami ezekben az években 45‰ körül mozgott, még mindig meghaladja, ugyanis 1890-ben 58‰, 1900-ban pedig 52‰. Egyértelműen látszik, hogy a két felekezet adatai az 1850-es évektől teljesen ellentétes tendenciákat mutatnak.

III. A katolikus születések számának alakulása (1783–1949)

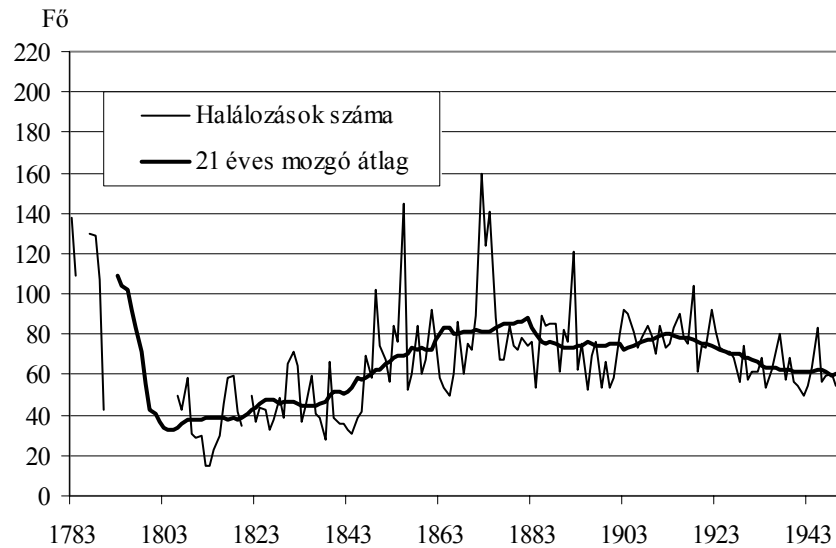
Magyarországon a 19. század folyamán a halálozások ezer főre vetített aránya magas értékeket mutatott, általában 35–40‰ körül mozgott, 1880-tól figyelhető meg lassú csökkenés. A nagybajomi református gyülekezetnél jelentős eltérés nem mutatkozik az országos arányszámokhoz képest, a század folyamán

egyenletes csökkenés tapasztalható. Ha a halálozások számát vesszük figyelembe, akkor kiugróan magas értékek csak járványok idején mutatkoznak (IV. ábra), a korai magas számok pedig nagyrészt a magas csecsemő- és gyermekhalandóság következményei. Emellett az időről időre megjelenő járványok szintén sok áldozatot szednek a lakosság körében. Ezek eltűnése mutatkozik meg a századfordulón a halálozási arányszám csökkenésében.

IV. A reformátusok halálozások száma (1780–1949)

Elmondható, hogy a katolikus felekezetenél is összecsengenek az adatok az országosan megfigyelt értékekkel. Magasabb halálozási többletet itt is a kolera-járványok okoztak, ezek közül is kiemelkedik az 1872-től 1875-ig tartó, utolsó országos méretű járvány. Ezekben az években 140–160 halott is volt csak a katolikus felekezeten belül.

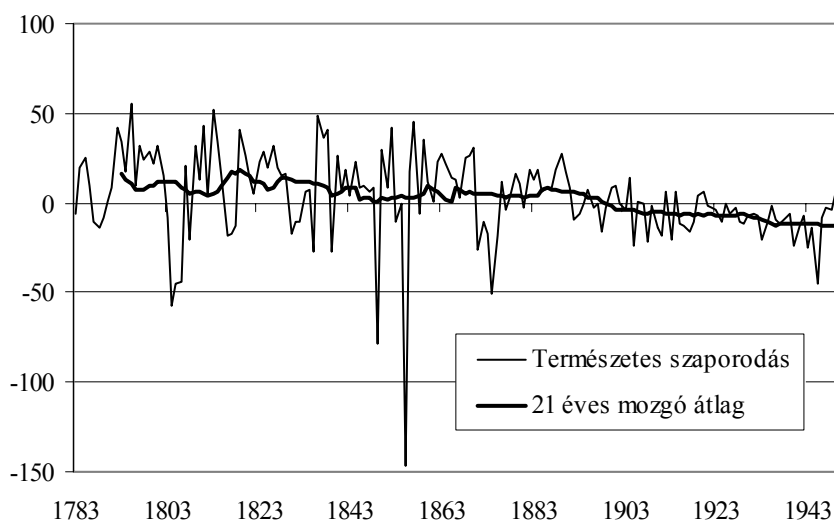
V. A katolikusok halálozások száma (1790–1949)

A fent megfogalmazottak értelmében megállapítható, hogy Nagybjomban a halálozások száma az országos értéknek megfelelően alakult, a születések száma a két felekezetnél azonban teljesen ellentétesen képet mutat. A reformátusoknál az arányszámok jóval elmaradtak a korabeli országosan megfigyelt értékektől, míg a katolikusok általában túlszárnyalták azt. Összességében elmondható, hogy abban az évtizedben, amikor a magyarországi népességszám jelentős mértékben növekedett, a reformátusoknál már megkezdődött a népesség fogyása. Az ezer főre vetített országos születési arány 1900-ban 40‰ volt, 1930-as évekre 30‰ alá csökkent Magyarországon (Katus 1980. 26). A református gyülekezetnél már a századfordulón 20‰ körül mozgott a születések aránya, és innen még tovább csökkent (1930-ban már csak 10‰). A Somogy megyei átlag 25,1‰ volt, jól látható, hogy a bajomi reformátusok messze elmaradnak ettől az értéktől is (Marek 1970. 120.).

A katolikus felekezetnél a 20. század folyamán is az látható, hogy az országos születési arányszám értékének változását és a változás irányát követik a helyi értékek, de mindvégig azok felett mozognak, tehát az 1900-ban megfigyelt 51‰ 1930-ra 30‰-re csökken. Az I. világháború idején országosan megfigyelt alacsony születésszám itt is látható. A halálozások arányát tekintve a két felekezetnél nincsen jelentősebb különbség. A 20. század folyamán az egyre javuló közegészségügyi viszonyoknak köszönhetően lassú és egyenletes csökkenés látható. Egy magasabb érték található az adatok között, ami a II. világhá-

ború idejére tehető. Viszonylag hosszú ideig (1944. december 2-tól 1945. március 29-ig) Nagybajomnál állt a frontvonal, ezért az elesett katonák mellett nagyobb számban jelennek meg polgári áldozatok is az anyakönyvekben.

A 19. század elején a reformátusoknál a természetes szaporodás éves rátái erősen ingadoznak, és nagyok a kilengések mind pozitív, mind negatív irányba. Jól látható a grafikonon, hogy a negatív értékeket az országos járványok adják, ilyenkor akár 50–60 vagy akár 147 fő is lehet adott évben a természetes fogyás. Az 1850-től számított átlagok nagyjából az országos adatok körül mozognak.

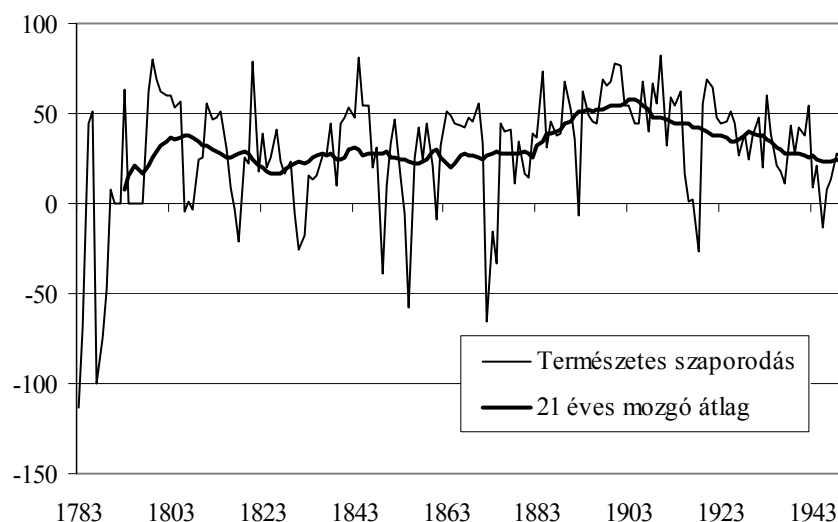

VI. A református felekezet természetes szaporodása (1783–1949)

A századforduló után a református lakosság esetében lassú fogyásról lehet beszélni. Az értékek egy-két alkalommal még a pozitív tartományba kerülnek, de ez csak egy-egy év adatát jelenti. Kiugróan negatív értéket a II. világháborúnál találhatunk. Az 1945-ös évben 45 fő volt a természetes fogyás.

Ezzel ellentétben a katolikus felekezet adatai teljes mértékben igazodnak az országosan megfigyelt tendenciákhoz, sőt az esetek többségében az országos átlag közel kétszeresét produkálják. A 19. század első felében itt is nagy kilengések tapasztalhatók, elsősorban a nagyméretű járványoknak köszönhetően, ezek közül is az 1872-től 1873-ig tartó kolerajárvány végezte a legnagyobb pusztítást a közösségben. A felekezet természetes szaporodása a 20. század első évtizedeiben is jelentős növekedést mutat. Az 1910-es évnél 28%-ot találunk,

ami a következő években, évtizedekben folyamatosan csökken. Ez az ábra is jól szemlélteti azt, hogy miért növekedhetett a katolikus népesség lélekszáma olyan nagy arányban a 19. és 20. század során.

VII. A katolikus felekezet természetes szaporodása (1806–1949)

Az egykézés

Az egyke létének felfedezésében, kialakulása okainak kutatásában, a figyelemfelkeltésben Somogy megyének jelentős szerepe volt, ugyanis itt alakult az országban először megyei szinten a kérdéskört vizsgáló bizottság az 1890-es években. A vezetőknek feltűnt, hogy az egyes népszámlálások alkalmával összeírt református népesség milyen nagy arányban csökkent. Fényes Elek 1830-ból származó adatai szerint Somogy megye 213 842 lakosából még 66 884 református volt. Az 1920-as népszámlálás már csak 58 167 lelket talált (Gönczi 1937. 36.).

A korabeli közbeszéd hasonló okokban látta az egyke kialakulását, mint amit Andorka Rudolf az ormánsági falvaknál megfigyelt. Véleménye szerint a kevés föld, a nehéz megélhetési viszonyok, a birtok elaprózódásától való félelem okozta együttesen a nagymértékű születésszabályozást (Andorka 2001a. 14.). Széchenyi Imre egykori somogyi főispán ugyanakkor az egykézés fő okát

nem gazdasági tényezőkben, hanem az erkölcsök romlásában és a vallástalanságban látta (Andorka 2001a. 15.; Széchenyi 1895).

Az 1920-as években Gönczi Ferenc néprajzkutató végzett széleskörű, elsősorban néprajzi kutatásokat a gyermekneveléssel kapcsolatban. Később megjelent „Somogyi gyermek” című munkájában is nagy hangsúlyt fektetett az egyke témakörére (Gönczi 1937). Megvizsgálta, hogy melyek a leginkább egykező települések a megyében, mekkora ennek a jelenségnek a mértéke, és milyen arányban érinti ez a különböző felekezeteket és nemzetiségeket. A kutatásból kiderült, hogy a születésszabályozás egyértelműen a magyar református parasztság körében a legnagyobb arányú.

A nagybajomi adatok is ezt támasztják alá, a születésszámok drasztikus csökkenése, a felekezet lélekszámának nagyarányú csökkenése egyértelműen jelzik az egykezés létezését. A Gönczi-féle kutatásból tudjuk, hogy az 1920-as években a nagybajomi, földbirtokkal rendelkező református házaspárok 20%-ának nincsen gyermeke, és további 50%-nak csak egy (Gönczi 1937. 32.). Több család is a mai napig ezen elvek szerint él, több generáció óta következetesen csak egy gyermeket vállal. Ezek után nem meglepő, hogy a reformátusok lélekszáma az 1870-ben összeírt 1611 főről 1949-re 968-ra csökkent.

Marek János elemzése kimutatta, hogy a katolikus családok körében is megjelent az egykezés. Az általa vizsgált területen katolikusok éltek többségben, de a jelenséget csak a mélyreható vizsgálatok mutatták ki, mert az uradalmi cselédség, napszámosok nagyobb arányú gyermekvállalása elfedte a katolikusok egy részének egykezését (Marek 1970). Lehetséges, hogy Nagybajomban is így alakult a helyzet, de a kigyűjtött adatokból ez egyáltalán nem derül ki, ehhez más jellegű kutatásokra lenne szükség.

A születések jellemzői

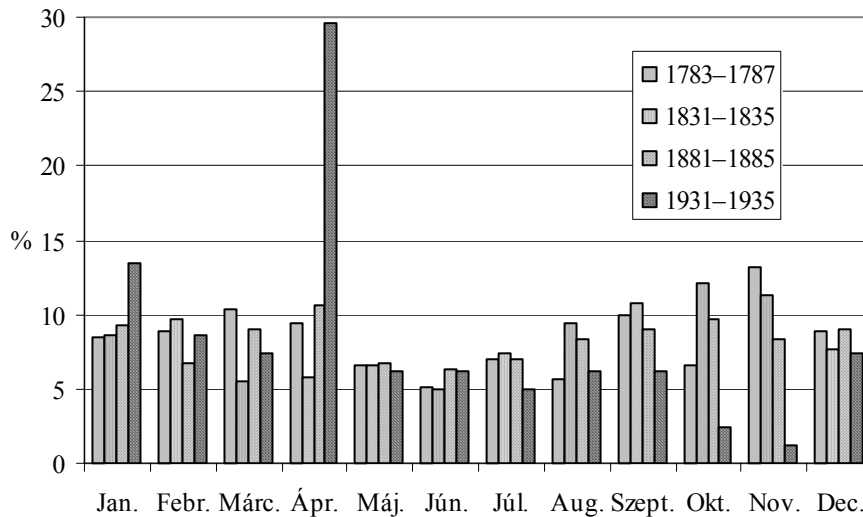
A következőkben a legfontosabb demográfiai eseményeket (születések, házasságkötések, halálozások) néhány időmetszetre (1783–1787; 1831–1835; 1881–1885; 1931–1935) koncentrálni vizsgálok.

Fontos megjegyezni, hogy a református anyakönyvekbe nem a születés időpontját jegyezték fel, hanem a kereszteleseket. A két esemény között – különösen a 19. században – csak 3–4 nap volt, valószínűleg a magas csecsemőhalandóság miatt. A katolikus anyakönyvekben feljegyzik mind a születés, mind a keresztelese napját. Itt általában egy napos eltolódás figyelhető meg. A halva született gyermeket is bejegyezték, így ezek az adatok mind a születéseknél, mind a halálozásoknál megjelennek.

A születések és fogantatások havonkénti alakulásának vizsgálatánál az egyes felekezetek szexuális tilalmainak, az ún. tilalmi időszakoknak az érvé-

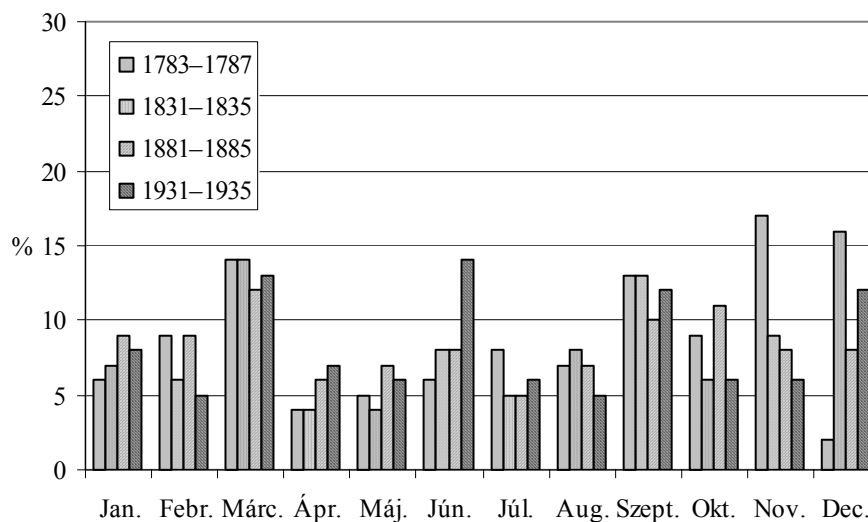
nyesülését kerestem (pl. a római katolikusoknál a böjti és adventi hetekben a fogantatások visszaesését).

Mindkét felekezetről megvizsgáltam ezeket a bejegyzéseket mindegyik választott időmetszetben. Mindkét közösségnél a születés szempontjából a leggyakoribbak a tavaszi és őszi hónapok. A reformátusoknál azonban a születések sokkal egyenletesebben oszlanak el (VIII. ábra). Minden mintaidőszakban a nyári hónapok mutatnak alacsonyabb értékeket, de ezek csak 4–5%-kal maradnak el a március, szeptember, október és november hónapokban regisztrált adatoktól. Egyetlen kiugró érték található (április) az utolsó időszakban (1931–1935), de ez az érték csak arányait tekintve magas, mert ekkora már a születések abszolút száma jelentősen lecsökkent.

VIII. A református születések havonkénti megoszlása

A katolikus gyermekek születésének havonkénti eloszlásában már nagyobb ingadozás fedezhető fel (IX. ábra). A kevésbé kedvelt nyári hónapok és a leggyakoribb születéseket hozó tavaszi és őszi hónapok között nagyobb a különbség, mint a reformátusoknál, azonban mind a négy mintaidőszak adatai azt mutatják, hogy ezek az értékek nagyjából állandóak.

IX. A katolikus születések havonkénti megoszlása

A fogantatások havonkénti eloszlásánál is különbségek fedezhetők fel a két felekezet adataiban (2., 3. táblázat). A katolikusoknál a legtöbb gyermek április, május, június folyamán, valamint az októbertől februárig terjedő időszakban fogant. Elvileg a katolikus felekezetnél léteztek a szexuális élet szempontjából tiltott időszakok (márciusi böjt, advent), de a hívek az adatok alapján ezt legfeljebb a 18. század végéig tartották be (elsősorban a böjti tilalmi időszakot). A reformátusoknál, ahol ilyen jellegű megkötések elvileg sem korlátozták a párokat, ezek az értékek is sokkal egyenletesebben oszlanak el. Mindkét felekezetnél inkább a mezőgazdasági munkák ritmusa, terhelése látszik fontosabb szabályozó tényezőnek.

2. A katolikus fogantatások és születések havonkénti megoszlása a mintaévekben (%)

Fogantatás	Születés	1783–1787	1831–1835	1881–1885	1931–1935
ápr.	jan.	6	7	9	8
máj.	febr.	9	6	9	5
jún.	márc.	14	14	12	13
júl.	ápr.	4	4	6	7
aug.	máj.	5	4	7	6
szept.	jún.	6	8	8	14
okt.	júl.	8	5	5	6
nov.	aug.	7	8	7	5
dec.	szept.	13	13	10	12
jan.	okt.	9	6	11	6
febr.	nov.	17	9	8	6
márc.	dec.	2	16	8	12

3. A református fogantatások és születések havonkénti megoszlása a mintaévekben (%)

Fogantatás	Születés	1783–1787	1831–1835	1881–1885	1931–1935
ápr.	jan.	8	9	9	13
máj.	febr.	9	10	7	9
jún.	márc.	10	5	9	7
júl.	ápr.	10	6	10	30
aug.	máj.	6	7	7	6
szept.	jún.	5	5	6	6
okt.	júl.	7	7	7	5
nov.	aug.	6	9	8	6
dec.	szept.	10	11	9	6
jan.	okt.	6	12	10	2
febr.	nov.	13	11	8	2
márc.	dec.	9	8	10	7

Törvénytelen születések mindkét felekezetnél előfordultak, de a katolikusoknál az összes születéshez viszonyított arányuk mindegyik időmetszetben magasabb, mint a reformátusoknál (4. táblázat). A szülők társadalmi helyzete is jelzésértékű, ugyanis a törvénytelen gyermekek szülei zömmel szolgálók, cselédek, napszámosok vagy a helybéli cigány közösség soraiból kerültek ki.

4. A törvénytelen gyermekek számának változása

	Református			Katolikus		
	Törvénytelen	Összesen	Illegitimitás aránya (%)	Törvénytelen	Összesen	Illegitimitás aránya (%)
1831–1835	14	273	5	34	277	12,7
1881–1885	25	280	8,9	52	565	9
1931–1935	2	63	3	71	494	14

Általában csak az anya nevét jegyezték fel, és az újszülöttet is az anya családneve szerint anyakönyvezték. Ha az apa mégis vállalta később a gyermeket, az anyakönyvből akkor sem távolították el a „törvénytelen” bejegyzést. Feltűnő az is, hogy ezeknek a gyermekeknek általában csak egy keresztszülőjük van, ellentétben a törvényes újszülöttekkel, akiknek kettő, három, de a reformátusoknál ennél még több is lehetett.

A katolikusoknál a törvénytelen születések magasabb arányát az is okozhatta, hogy a település határában a 19. század második felében megnőtt a cigány lakosság lélekszáma. Ők a katolikus közösséghez tartoztak, így az ott született gyermekeket a katolikus anyakönyvbe jegyezték be. Ez különösen az 1931–1935-ig terjedő időszakban szembetűnő. Ezeket a gyerekeket törvénytelennek tüntették fel, de ők egyébként közösségük normái szerint nem számítottak annak.

Házasságkötési szokások

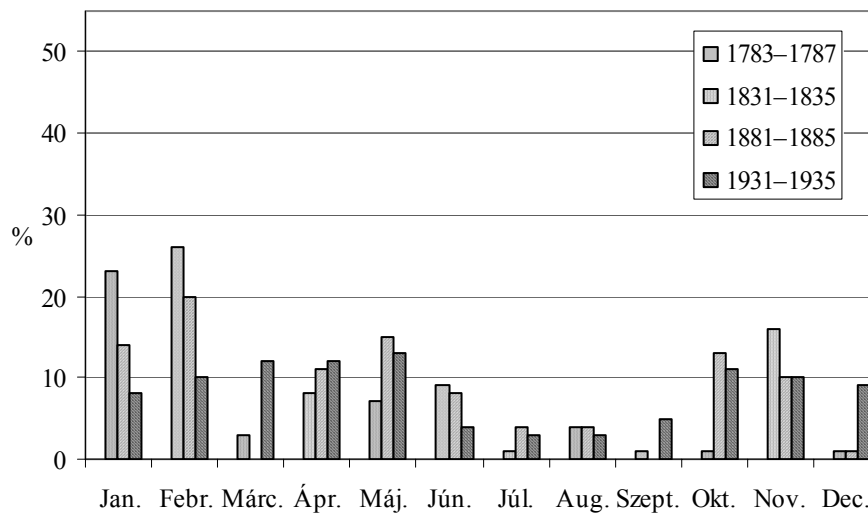
Egy közösség népesedéstörténetét a születések és halálozások számának alakulása mellett a házasságkötések számának változásai és azok időbeli megoszlása is jól jellemzi.

A házasságkötéssel kapcsolatos adatokat a kezdeti időszaktól nem lehetett megvizsgálni mindkét közösségnél, mert a katolikusok az első vizsgált periódusban még nem jegyezték fel semmilyen házasságkötéssel kapcsolatos adatot. Az 1831–1835-ig terjedő időszakban már regisztrálták a házasságkötés hónapját, a házasuló felek életkorát, családi állapotát, illetve feltüntették a házasuló felek lakóhelyét és származási helyét.

Ezzel szemben a reformátusoknál már a kezdetektől vannak bejegyzések, de itt sem teljes az adatok köre. Az 1783–1787 és 1831–1835-ig terjedő időszakok anyakönyveiben feljegyezték a házasságkötés hónapját, a házasuló felek családi állapotát, illetve a nem helybelieknél feltüntették a származást. A házasuló felek életkorát csak 1855-től jegyezték be, így a másik két periódus (1881–1885, 1931–1935) értékelésénél már ezeket az adatokat is figyelembe lehetett venni.

A házasodás, mint jelenség nemcsak mennyiségileg jellemezhető, hanem meghatározott havonkénti, szezonális ingadozása is van. A néprajzi szakirodalom szerint a református házasságok több mint kétharmadát egyetlen nagy, novembertől márciusig húzódó időszakban kötötték meg. Más felekezeteknél voltak úgynevezett tiltott időszakok (a márciusi böjt, illetve a decemberi advent). Ezek az adatok szépen megjelennek a házasságok szezonálisára vonatkozó országos adatokban. Itt a 19. század második felétől, de még a 20. század első évtizedeiben is egyértelműen a január, február, május és a november a legkedveltebb hónapok a házasságkötés szempontjából.⁶

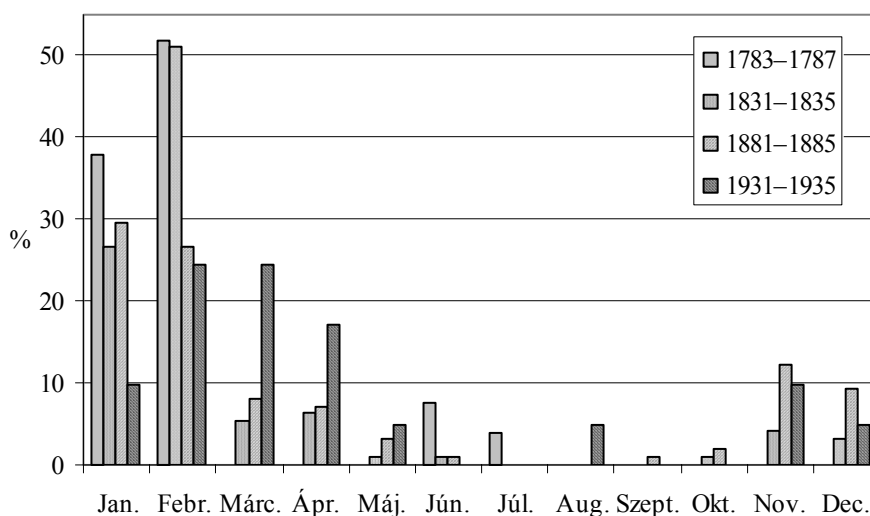
A katolikus közösség tagjai nagy számban tették házasságkötésük napját januárra vagy februárra, de közel sem olyan nagy arányban, mint a reformátusok (X. ábra). Itt nagyobb hangsúlyt kap a május, az október, és a november, illetve a nyári hónapokban is – kisebb arányban ugyan – de kötnek házasságot. A tiltott időszakok a 19. században még egyértelműen láthatók az adatokból. Ekkor márciusra az esküvők 3, decemberre pedig 1%-a esett. Az 1931–1935-ig terjedő időszaknál már nem lehet ezt kimutatni. Úgy tűnik, hogy a 20. század első harmadában a korábbi szigorúbb vallási előírásoknak már nem tulajdonítottak nagy jelentőséget a házasuló felek. Ugyanakkor a házasságkötések nyári, kora őszi visszaesése még a 20. század első felében is a mezőgazdasági munkavégzés erős befolyását mutatja e téren.

X. A katolikus házasságok havonkénti megoszlása

⁶ Történeti Statisztikai Idősorok 1992. 292.

A reformátusoknál a 18. század végén az összes házasságkötés 90%-a januárra, illetve februárra esik, és csak 10%-a az egyéb hónapokra (XI. ábra). Nagyjából ez figyelhető meg az 1830-as években is annyi eltéréssel, hogy a tavaszi hónapok és a november, december is népszerűbbé válnak.

XI. A református házasságok havonkénti megoszlása

A házassági szezonálisra vonatkozó időbeli trendek lényegében a 19. század végéig változatlanok tűnnek. Adataim mindkét felekezetenél még az első világháború előtt is a hagyományos paraszti életmód házassági szezonálisát idézik. A változás iránya azonban már az I. világháborút követő adatok alapján is jól kitapintható. A nyári házassági szünet elsősorban a katolikusoknál kevésbé hangsúlyos lesz a 19. század végétől, majd a két világháború között fokozatosan eltűnik a téli-őszi házasságkötési csúcs, és átkerül a tavaszi hónapokra.

A református lakosság legtöbb házasságkötése a 18–19. században adataim szerint elsősorban keddre, kisebb mértékben szerdára esett. A péntek elméletileg minden keresztény felekezetenél tiltott nap volt, s a protestánsoknál ezen felül az egyházi előjárók a vasárnapi (egyes területeken a szombati és a hétfői) esketést is tilalmazták, nehogy megzavarja az istentisztelet rendjét. Vagyis a protestánsoknál a házasság keddtől csütörtökig volt megköthető, s mivel a 19. században és a 20. század elején is ez általában nem egy napos esemény, a tilalom szinte automatikusan megszüntette az esküvő szempontjából előnyösnek vagy hátrányosnak számító napokat.

A katolikus felekezetenél a 19. században a házasságkötések leginkább hétfőre, szerdára, kisebb mértékben csütörtökre, péntekre és vasárnapra estek. A 20. századi mintaidőszaknál annyi változás történt, hogy erőteljesebb lett a vasárnap és a kedd szerepe e téren. A manapság igen gyakori szombat-vasárnapi esküvő viszont kifejezetten a 20. század második felének terméke – a nyári esküvői szezonhoz hasonlóan – ismét a bérből és fizetésből élők munkarendjéhez (szabadnapjához) való alkalmazkodást és ezzel együtt a társadalom foglalkozási összetételének, életmódjának hatalmas 20. századi változását jelzi. Közvetett módon adataimból viszont az tűnik ki, hogy egészen a 20. század közepéig a népesség túlnyomó többsége az év számottevő részében kötetlenül dolgozott, illetőleg a kötött munkarend mellett is módjában állt a munkát egy-egy olyan különleges alkalomkor, mint a házasságkötés, elhalasztani.

Az először házasuló felek átlagos életkorát a reformátusok esetében csak az 1881–1885, és 1931–1935-ös időmetszetekben tudtam kiszámítani, ugyanis korábban ezeket az adatokat nem jegyezték fel az anyakönyvekbe. A katolikusoknál az 1830-as évekből is vannak adataink. Mindkét közösség átlagos (első) házassági életkoráról elmondható az, hogy alapvetően illeszkedik az országos, viszonylag alacsony házasságkötési korhoz, de felekezeti bontásban alapvető különbségek adódnak.⁷

A katolikus férfiak az 1830-as években átlagosan 28 éves korban kötöttek házasságot, ami kifejezetten magas házassági kort jelent, a nők 22 évesen. Ahogy haladunk előre az időben, az adatok mindkét nemnél csökkenést mutatnak. Az 1881-1885-ig terjedő időszakban a férfiaknál 25 évre, a nőknél 20 évre csökken az első házasság megkötésének ideje, ami az országos trend fordítottja. Majd az 1900-as években ismét növekedés tapasztalható. Az 1931–1935-ig terjedő időmetszetben a férfiak 27 éves korukban, a nők 22 évesen léptek először házasságra. A két nem közötti átlagos korkülönbség 6, illetve 5 év volt.

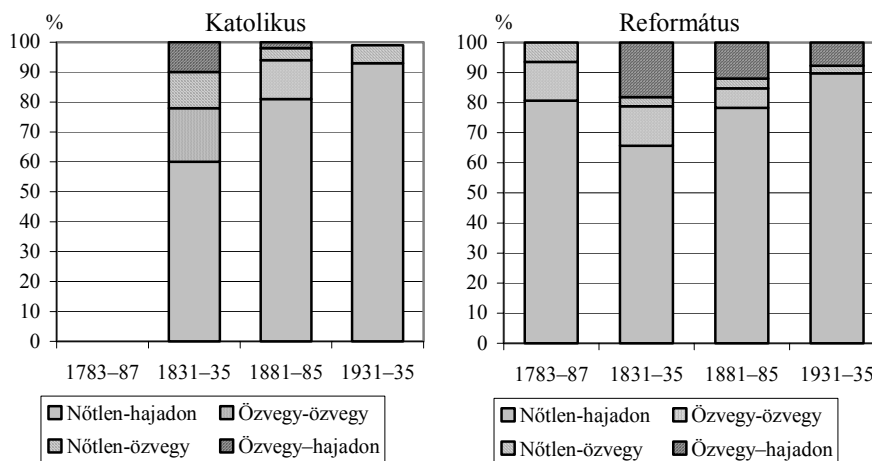
Ezzel szemben az adatok a református felekezetenél jóval alacsonyabb értékeket mutatnak. Az 1880-as években a református férfiak átlagos házasságkötési kora 23 év volt, a nőké 18,5. A házasuló felek korkülönbsége ebben az esetben 4,5 év volt. Az 1930-as évekre mindkét nemnél növekedés tapasztalható. A férfiak esetében az átlagos házassági kor 24,8 évre emelkedett, a nőknél 19 évre. Az átlagos korkülönbség 5,8 év lett. A két felekezet közötti házasságkötési korkülönbség oka véleményem szerint a két közösség tagjainak eltérő társadalmi státusából fakadhat. A katolikus népességen belül nagyobb számban vannak cselédek, napszámosok, illetve olyan foglalkozást űzők, (bognár, ács, kocsis, juhász, uradalmi tisztviselők, csendőrök stb.), ami nem járt szigorú helyhez kötöttséggel. Ők többször költöznek, lakóhelyet váltanak, ebből adódhat a magasabb házasságkötési kor. Ezzel szemben a reformátusok döntő többsége földműves, nagyrészt önálló gazdálkodó. A házasság nem feltétlenül jár

⁷ Az anyakönyvek feldolgozása során a házassági anyakönyvekben található, bevallott életkorokat dolgoztam fel, így ezek torzíthatnak a házassági normák irányába.

együtt új háztartás, új gazdasági egység létrehozásával. Az ő körükben sokkal ritkább a lakóhelyváltás, így a házasságkötés jóval fiatalabb korban létrejöhetett.

Jellemző mutatója a házasságkötési szokásoknak az újránházasulók aránya a házasságra lépők között és a házasságkötők családi állapota. Az összes házasságkötésen belül mindkét felekezetnél természetesen a nőtlen-hajadon házasságok száma, aránya a legmagasabb (XII. ábra). A 19. század közepén az összes házasságkötés 60%-a tartozott ebbe a kategóriába, az 1880-as években ez az arány már 81%-ra emelkedett, majd az 1931–1935-ig terjedő periódusban mindkét felekezetnél 90% körül mozgott ez az érték.

Az özvegy-özvegy házasságok aránya az 1830-as évektől kezdődően az idő előrehaladtával fokozatosan csökkent: a katolikusoknál 18%-ról csökken le 0-ra, a reformátusoknál 13%-ról 0-ra. Szintén mindkét felekezetről elmondható, hogy a férfiak nagyobb számban nősültek újra, mint a nők. Az özvegy férfiak aránya minden időszakban nagyobb a házasságra lépők között, mint az özvegy nőké. Ez valószínűleg azzal magyarázható, hogy az özvegyasszonyok jelentős része egy bizonyos életkor után nehezebben tudott újránházasodni, előnytelebbsz pozícióban volt a házassági piacon. Ennél a házasodó csoportnál gyakori a 20, esetenként 30 éves korkülönbség a felek között.

XII. A katolikus és református népesség házassági struktúrája

A család nemcsak gazdasági, hanem morális egység, hagyományörző zárt közösség is. A szokásokat fenntartó erő a paraszti kultúrában erősebb. A házass-

ságban élés előnyei az özvegyeket is arra ösztönözték, hogy az újránházasodással mielőbb visszatérjenek a házasok közé. Az özvegyen újránházasodók aránya mindkét felekezetenél folyamatosan csökkenő tendenciát mutat, ami az egészségügyi viszonyok javulásával, a növekvő átlagéletkorral magyarázható, ugyanis ebből kifolyólag az özvegyülések száma is jelentősen csökkent. Jóllehet a református egyház tolerálta a házastársak válását, a vizsgált időszakban ezzel egyik felekezetenél sem találkoztam.

Anyakönyveinkben már az első évtől feljegyzik a nem nagybajomi házastársakat és az illető felekezeti hovatartozását, így nagyon jól nyomon lehet követni a házasodási szokásoknak e körét is. Jól mérhető és hosszú távon nyomon követhető endogámiatípus a felekezeti endogámia. A rendelkezésre álló adatok szerint vidéken, a falvakban a 19. század közepén még majdnem teljes a zártság, a különböző felekezetűek összeházasodása – az egykorú statisztikai szóhasználat szerint a „vegyes házasságok” aránya – minimális, vagyis saját csoportjukon belül házasodtak, mentek férjhez.

Nagybajomban három felekezet élt egymás mellett: református, római katolikus és izraelita. Ennek ellenére 1871-ig egyetlen vegyes házasságot sem jegyeztek fel a református anyakönyvekben. Az ezt követő években pedig az összes házasságkötésnek mindössze 5–10%-a volt vegyes (5. táblázat). Mindezt elősegítette az, hogy a település református lakossága elég népes volt ahhoz, hogy a párválasztás megoldható legyen a csoporton belül. A vegyes házasságok számának jelentős növekedése az 1920-as évektől figyelhető meg, majd a II. világháborút követően ezek kerülnek túlsúlyban. Az endogámia csökkenése irányába hatott a hagyományos kultúra bomlása, mely az identitás megőrzésére, az azonos csoportban, azonos hagyományvilágban maradásra vonatkozó igényt gyengítette. Ennek oka lehetett az is, hogy a nagybajomi reformátusok lélekszáma a 19. század folyamán a korábbi harmadára csökkent, ezzel jelentősen megnehezítette a fiatalok saját csoportjukon belüli párválasztását.

A katolikus felekezetenél már a 19. század első felében is találtam vegyes házasságokat, de az összes házasságkötéshez viszonyítva kis számban. A 20. század elején kezd el növekedni az arányuk, de 10%-nál sohasem volt magasabb (5. táblázat). Egy nagy lélekszámú közösség esetében – különösen a 20. század elejétől megfigyelhető nagymértékű növekedés mellett – természetesnek tekinthető a vegyes házasságok ilyen alacsony száma. Országos adatok alapján nyilvánvalónak tűnik, hogy a nagyobb lakosságszámú települések zártabbak, míg a kisebb települések törekednek a külső házasodás gyakorlatára (Farágó 2000. 468.).

5. Az összes házasságkötés és a vegyes házasságok aránya felekezetenként

	Katolikus			Református		
	összes	vegyes	vegyes (%)	összes	vegyes	vegyes (%)
1783–1787	–	–	–	30	0	0
1831–1835	86	8	9	99	0	0
1881–1885	118	0	0	93	12	13
1931–1935	169	14	8	41	16	39

Annak ellenére, hogy a községben több felekezet élt együtt, megfigyelhető, hogy a térben legközelebbi azonos vallású-kultúrájú közösségek lakóival sokkal korábban kialakulnak a házassági kapcsolatok, mint saját településük más vallású lakosaival (települési exogámia).

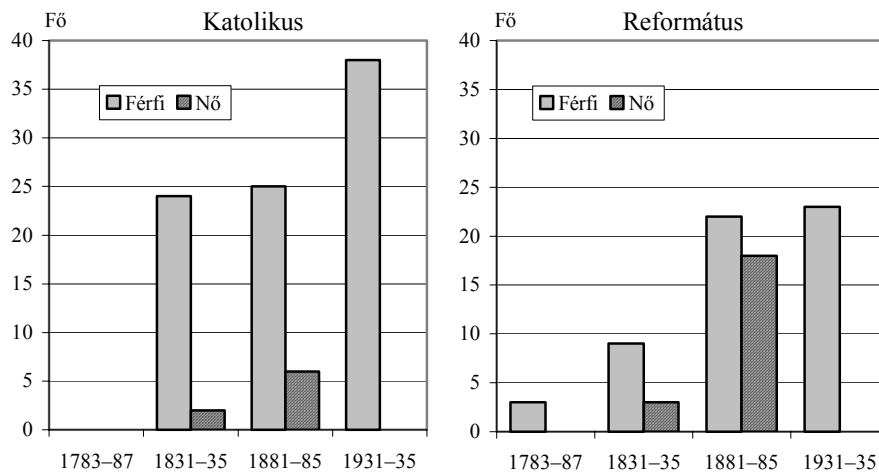
Az exogámiának ez a formája az első időszakban csak a reformátusoknál figyelhető meg, de ekkor az összes házasságkötésnek mindössze 10%-a sorolható ide (6. táblázat). A 19. század során a házasságkötések száma több mint háromszorosára növekedett, a nem helybeli házastársak aránya 1880-ra 30,6% lesz, 1930-ban pedig 57,5%. A beházasulók döntő többsége férfi volt. Az első és utolsó minta évemben nem is találtam női beházasulót. A katolikus felekezet már 19. század első felében nyitottabbnak tűnik a reformátusnál. Itt az összes házasságkötéshez viszonyítva 32% az olyan házasságok aránya, ahol az egyik fél nem nagybajomi.

6. Az összes házasságkötés és a beházasulók száma felekezetenként

Mintaévek	Református			Katolikus		
	Beházasulók száma	Beházasulók aránya	Összes házasságkötés	Beházasulók száma	Beházasulók aránya	Összes házasságkötés
1783–1787	3	10%	29	–	–	–
1831–1835	11	11%	98	26	32%	80
1881–1885	30	30%	98	50	32%	160
1931–1935	23	57%	40	38	23%	166

A 19. század második felében a házasságok számának növekedése mellett is megmarad ez az arány, és csak az 1931–1935-ig terjedő periódusban látható csökkenés a beházasulók arányában. A beházasuló felek nemek szerinti arányából mindkét felekezetnél kitűnik, hogy a beházasuló férfiak részesedése mindegyik mintaévben magasabb, mint a nőké (XIII. ábra). A jelenség háttérében nyilvánvalóan az áll, hogy a házasságkötés általában a menyasszony lakóhelyén történik, majd az új házasságok többnyire a férj lakóhelyén élnek tovább. A helyi anyakönyvben regisztrált exogám házasságkötéseknél ezért a „beházasulók” többsége férfi, de ők nem a településen élnek tovább. Csak az anyakönyv-

ből a férfi települési exogámia nem állapítható meg, hiszen a település férfi exogám házasodói többnyire nem helyben házasodnak, nem a helyi anyakönyvbe kerülnek.

XIII. A beházasuló felek nemek szerinti megoszlása

A házasodási szokások körét vizsgálva az is érdekes lehet, hogy milyen távolságról választanak maguknak párt a házasuló felek. A 18. század végén a reformátusok esetében még csak a szomszédos falvak (Böhönye, Csököly) jelentek meg, de ahogy haladunk előre az időben, egyre bővül a falvak köre, és a távolságok is egyre nagyobbak lesznek. Ennek ellenére az is jól látszik, hogy intenzív házasodási kapcsolataikat elsősorban a legközelebbi települések (Jákó, Kutas, Böhönye, Kiskorpád, Beleg) azonos vallású lakóival alakították ki (5., 6., 7., 8. melléklet)

A katolikus felekezetenél már korábban és nagyobb számban megjelennek a beházasulók. Itt is igaz az a megállapítás, hogy a környező falvakból (Somogysárd, Újvárfalva, Nikla, Segesd, Jákó, Mesztegnyő) származik a legtöbb beházasuló. A felsorolásból kiemelném Somogysárdot és Újvárfalvát, mert ez a két falu a nagybajomi katolikus eklézsia filiája volt, valószínűleg a falvak közötti szorosabb egyházi kötődés is oka annak, hogy nagyobb számban kötnek házasságot az e településekről származó fiatalok.

A házasságra lépők körében érdemes megvizsgálni azt is, hogy a felek hol születtek, honnan származnak. Ez alapján jóval árnyaltabb képet kaphatunk a közösség zártságát, nyitottságát illetően. Ha csak a beházasulók számát nézzük, akkor azt az eredményt kapjuk, hogy az összes házasságkötéshez viszonyítva

magas a helybeliek egymás közötti házasodási aránya (6. táblázat). Ha nem csak a házasságkötéskor bejegyzett lakóhelyet vizsgáljuk meg, hanem a származási helyet is, akkor azonban az látszik, hogy sok esetben a házasodó nem tősgyökeres nagybajomi, hanem a születés és a házasság között eltelt időszakban vagy családotul, vagy egyedül költözött a településre.

Elsősorban a katolikus anyakönyvekben találtam ilyen adatokat. Körükben a nagyszámban jelenlévő és gyakrabban költöző cselédség, a Szent György naptól novemberig alkalmazott idénymunkások, uradalmi tisztviselők, napszámások, iparosok megváltoztatják az arányokat. Ők gyakran nőtlen családi állapotban érkeznek a településre és itt házasodnak meg. Az 9. és 10. mellékletek ábráin jól megfigyelhető, hogy elsősorban Somogy megyéből jönnek a betelepülők, és döntő részben a megye északi részén található falvakból, ami nem meglepő, ugyanis ezt a területet egyértelműen katolikus többség jellemezte, a reformátusok nagy része a Kaposvár, Nagykanizsa vonaltól délre található településeken élt. Mindkét ábrán megfigyelhető, hogy nagyobb számban elsősorban a környező falvakból települnek át. A 9. mellékleten Somogysárd 16 fővel látványosan kiemelkedik a sorból, ennek okára a fentiekben már utaltam. A távolabbi falvakból, városokból általában 1-1 fő érkezett. Az 1931–1935-ig terjedő időszakban már jelentősen bővült a kör a származási helyet illetően, de itt is elmondható, hogy a közeli falvakból nagyobb számban költöznek Nagybajomra.

A felekezeti elzárkózás egy másik – lakóhely szerinti – formában is megfigyelhető. A települést főútvonal osztja ketté. E mellett található a református templom, az északi részen a katolikus templom, a kettő között helyezkedett el a zsinagóga. A reformátusok a település déli részén lévő utcákban laktak, a katolikusok az északi részen, a zsidó lakosság pedig a zsinagóga utcájában (4. melléklet). Ez a rendszer az 1930-as kezdett el felbomlani, a II. világháború után a folyamat erőteljesen felgyorsult.

A halálozás

Az anyakönyvek halálozási adatait sokoldalúan lehet vizsgálni. Az első periódusban (1783–1787) csak a halott nemét, életkorát jegyezték fel, a későbbiekben már megjelenik a halál oka is. Itt felmerülhet a kérdés, hogy mennyire lehetnek objektívek ezek az adatok, különösen abban az időben, amikor a településen még nem volt orvos.

A halálozási anyakönyvekben, néhány kivételtől eltekintve, már a kezdetektől feljegyezték a halottak életkorát, ennek köszönhetően megvizsgálható a halottak korösszetétele. Az alábbi táblázat adatai elsősorban a magas csecsemő- és gyermekhalandóságra hívják fel a figyelmet. Az összes halottak felét, kétharmadát teszik ki a 14 évnél fiatalabbak, ezen belül is magas az egy éven alu-

liak aránya mindkét felekezetnél minden vizsgált időszakban. Ezek a mutatók meglehetősen állandóak, az 1880-as években még a kétharmadot is meghaladja a 14 éven aluliak halálozási aránya.

7. A halottak korösszetétele a katolikus felekezetben (%)

Korcsoport	Férfiak				Nők			
	1783– 1787	1831– 1835	1881– 1885	1931– 1935	1783– 1787	1831– 1835	1881– 1885	1931– 1935
1 év alatt	19	23	36	25	17	22	40	27
1–6 év	36	21	12	22	35	21	13	8
7–14 év	6	9	6	9	7	7	9	3
15–39 év	13	17	10	9	16	10	13	12
40–59 év	15	15	17	19	12	18	11	14
60 felett	11	15	19	16	13	22	14	36

Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy a katolikus csecsemőhalottak aránya a 18. század végén mindkét nemnél túlságosan alacsony. Mivel a csecsemőhalandóság arányszáma a katolikusoknál ebben az időszakban igen magas, 435 ezrelék (8. tábla), ezért arra következtethetünk, hogy a nem a születési anyakönyvhöz képest hiányos a csecsemőhalottak anyakönyvezése, hanem mind a születési, mind a halálozási anyakönyvek pontatlanok a csecsemők tekintetében (csecsemőhalandósági arányszám = csecsemőhalottak száma/születések száma az adott időszakban).

8. A református halottak korösszetétele (%)

Korcsoport	Férfiak				Nők			
	1783– 1787	1831– 1835	1881– 1885	1931– 1935	1783– 1787	1831– 1835	1881– 1885	1931– 1935
1 év alatt	49	55	50	9	26	32	34	9
1–6 év	18	10	14	4	24	11	13	0
7–14 év	13	4	5	0	8	6	4	2
15–39 év	6	7	11	9	10	9	15	11
40–59 év	7	7	4	6	13	22	16	9
60 felett	7	17	16	72	18	21	18	68

A csecsemőhalandóság a 18. és 19. században óriási méreteket öltött, csak a század végén kezd jelentősen csökkenni ez a szám. A fertőző gyermekbetegségek pusztítása, az életkörülmények, lakásviszonyok mellett az orvosok és a szakképzett bábák hiánya is szerepet játszott ebben. A református gyülekezet esetében a csecsemőhalandóság szintén nagyon magas értékről indult. Az első időmetszet adatai véleményem szerint nem teljesen tükrözik a valóságot, mert a gyülekezet újjáalakulása után a népesség egy részét még a szomszédos gyüle-

kezetek anyakönyveibe jegyezték be. Különösen a református leány csecsemőhalandósági arányszám tűnik alacsonynak (117 ezrelék), valószínű, hogy a halotti anyakönyv csecsemőbejegyzései hiányosak a lányoknál. Ezzel szemben az 1831–1835-ig terjedő időszakban már hitelesnek tekinthetők az adatok. 1831–1835 között összesen 193 gyermek halt meg, ennek 74%-a csecsemő (0–1 év), és 26%-a gyermekkorú (1–6 év) volt. Ahogy haladunk előre az időben a meghalt gyermekek száma csökken (1881–1885: 125), de ezen belül az arányok változatlanok maradnak. A csecsemőhalandóság visszaszorítását az 1931–1935-ös periódus jól mutatja, hiszen ekkor mindössze 11 csecsemő-és gyermek halt meg.

9. A katolikus csecsemőhalandóság nemek szerinti bontásban

Mintaévek	1 éven aluli halottak		Születések száma		1000 születésre jutó halottak aránya		
	fiúk	lányok	fiúk	lányok	fiú	lány	összesen
1783–1787	48	35	92	99	522	353	435
1831–1835	30	33	152	131	197	252	233
1881–1885	66	74	297	268	222	276	248
1931–1935	45	38	243	251	185	151	168

10. A református csecsemőhalandóság nemek szerinti bontásban

Mintaévek	1 éven aluli halottak		Születések száma		1000 születésre jutó halottak aránya		
	fiúk	lányok	fiúk	lányok	fiú	lány	összesen
1783–1787	27	13	103	111	262	117	186
1831–1835	61	59	174	190	350	310	330
1881–1885	39	22	159	140	245	157	204
1931–1935	6	5	37	26	162	192	174

A csecsemőhalandóságról elmondható még, hogy általában a fiúknál és a katolikusoknál magasabb, mint a lányoknál és a reformátusok körében, de egyik megállapítás sem érvényesül következetesen, minden vizsgált periódusban. A csecsemő fiúk magasabb halandósága általánosan megfigyelt jelenség, ahol nem érvényesül, ott gyanakodhatunk a bejegyzések pontatlanságára. A katolikusok magasabb csecsemőhalandósága mögött pedig elsősorban eltérő (kedvezőtlenebb) szociális összetételük állhatott. Ha a csecsemő halottak arányát az összes halálesethez viszonyítjuk, akkor a 19. század végéig a reformátusoknál magasabb arányt találunk, minden bizonnyal a pontosabb anyakönyvvezetés következtében. A 30-as években viszont egyértelmű, hogy a reformátusoknál a csecsemő halottak száma a születésekkel együtt erősen lecsökkent, egyre kisebb hányadát teszi ki az összes halálozásnak, szemben a növekvő

katolikus népességgel, míg a csecsemőhalandóság mértéke a reformátusoknál magasabb.

A gyermekkori (1–6 év) halálozásnál már sokkal kiegyenlítettebbek az arányok. Mindkét nem esetében jelentős a 19. századi csökkenés, és itt sem érvényesül egyértelműen a fiúgyermek nagyobb halandósága, az 1930-as években pedig már minimálisra csökken a gyermekkori halálozás mindkét nem esetében.

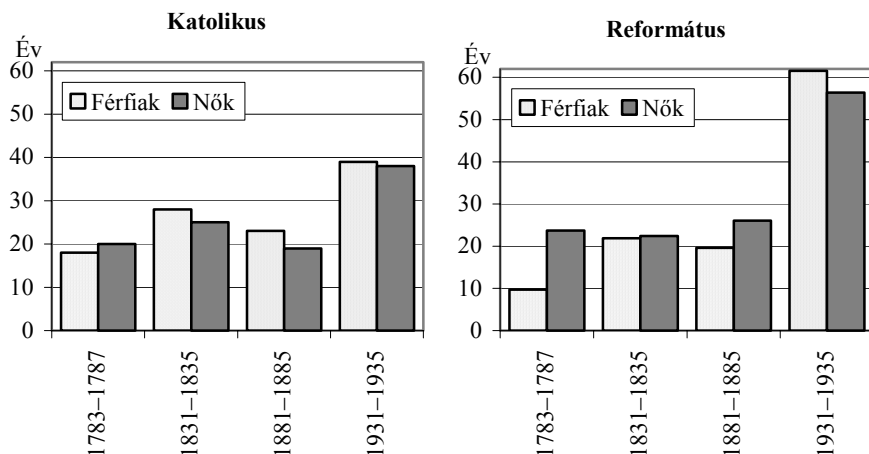
A további korosztályokhoz tartozó elhaltak aránya minden periódusban, mindkét nemnél és felekezetnél alacsonyabb, mint az előzőké. A 19. század folyamán nemek szerinti bontásban az értékek közelednek egymáshoz. A nők esetében minimálisan csökkenést, férfiak esetében növekedést tapasztalunk. A szülőképes korú nő halottak aránya mindkét felekezetnél magasabb, mint a férfiaké. Ennek magyarázata talán az lehet, hogy ekkor sok gyermek születik még családonként, ami megviseli a nők szervezetét, ezen felül sokan bele is halnak a szülésbe. A 20. század elején már jelentősen javultak a közegészségügyi állapotok, ennek megfelelően a halandóság is javult. A református nők esetében a 60 év feletti halottak aránya 68% lett, férfiaknál 71,6%. Itt jelentős eltérés mutatkozik felekezetenként: a katolikusok esetében ugyanis ezek az értékek jóval alacsonyabbak, a nők esetében 36%, a férfiak esetében 16%. Mindez magyarázható részben a katolikusok magasabb összehalandságával, de a reformátusok csökkenő születésszámával is, amely következtében korösszetételük elkezdett változni (csecsemők és gyerekek aránya csökkent, részesedésük a halottak között úgyszintén csökkent, az idősebb korosztályok súlya növekedett).

A halálozások átlagos életkora

A népeştudomány demográfiai átmenetnek, az orvostudomány epidemiológiai átmenetnek nevezi azt az évszázados folyamatot, amikor a csecsemőhalandóság lecsökken, az újszülöttek továbbélési esélyei növekednek, emiatt a születéskor várható átlagos élettartam jelentős mértékben megnő. Magyarországon az 1830–40-es években 24 év (Katus 1991. 26.) volt ez az érték, ami a nagyon magas csecsemőhalandóságnak, járványoknak, általános közegészségügyi állapotoknak volt köszönhető.

Az anyakönyvek halálozási adataiból számított átlagos életkorok csak részben tekinthetők hiteles értékeknek. Az első periódusnál nagyon kevés bejegyzés volt, szinte csak csecsemők, ezt az értéket túl alacsonynak találtam, valószínűleg itt hiányos a lista mindkét felekezetnél. Az 1830-as évek értékei mind a férfiaknál, mind a nőknél már jóval magasabbak, 22–26 év között alakul. A 19. század folyamán ez nem is emelkedik jelentős mértékben. A 20. század elejére kibontakozó jelentős egészségügyi, gazdasági, társadalmi változások az

utolsó időszakban csak a református felekezetnél mutatkoznak meg, a halálozások átlagos életkora a nőknél 56 évre, a férfiaknál 60 évre emelkedik. A katolikus népesség ettől jóval elmarad, a férfiak esetében 38 év, a nők esetében 37 év a halálozások átlagos életkora. A halálozások átlagos életkora a változó lélekszámú és korösszetételű településen természetesen nem felel meg a halandóságot mérő születéskor várható élettartamnak. Ugyanakkor a halottak átlagos életkora alapján is fogalmat alkothatunk a halandóság csökkenéséről és felekezetenkénti különbségeiről. Itt sem szabad azonban elfelejtenünk, hogy a jelentős felekezetenkénti különbséget részben a reformátusok alacsony születésszáma, az „egykézés” okozhatta.

XIV. A halálozások átlagos életkorának alakulása felekezetenként

A 19. században feljegyzett halálokok furcsán és idegenül hangzanak a mai fül számára. Olyan betegségeket jegyeztek fel – különösen a 19. század első felében –, melyeket ma már alig vagy egyáltalán nem használunk. Az első időmetszetben egyik felekezet halotti anyakönyvében sem adták meg a halál okát. A reformátusoknál a 19. század elején már megjelenik a halálokok, de a katolikusoknál csak az 1850-es évektől találunk ilyen jellegű feljegyzéseket. A településen 1850-ig nem volt orvos, tehát az ennél korábbi bejegyzéseket fenntartásokkal kell kezelni, nagy lehetett a bizonytalanság a halál okának megállapításában.

Az 1831-1835-ig terjedő időszakban elsősorban vérhast, hektikát, nyavalyatörést, rothadó hideglelést, sinlődözést, elszáradást, végelgyengülést tüntettek fel halálokként az anyakönyvekben. 1881-1885 között megjelenik a tüdőbaj

különböző formákban (tüdőlédag, tüdőgümőkór, tüdőlob), hagymáz (tifusz), görcsök, vízibetegség, agyszélhűdés, torokgyík, vérhas. A tüdőbaj terjedéséhez kapcsolódik egy idézet, mely jól mutatja a 19. század végi Somogy megye általános közegészségügyi helyzetét:

„Sajnálatos tünemény, hogy a tüdővész, tüdőgümőkór és ezekkel rokon mirigy- és csontbántalmak esetei évről évre szaporodnak nemcsak a városok, hanem a falvak és puszták lakói között is. Okozói és terjesztői ezen bajnak a rossz lakásviszonyok, zsúfolt együttlakás, hiányos táplálkozás.”⁸

Csecsemőknél elsősorban a sínlődözést, elszáradást, illetve a bizonytalan bejegyzést tüntetik fel. Az idős korosztálynál legtöbbször a végelgyengülést találjuk. A többi betegségfajta nemtől és korosztálytól függetlenül mindenhol megjelenik. Néhány furcsa nevet ma már egyáltalán nem használunk, vagy más értelemben. Erre egy-két példa: nyavalyatörés (epilepszia), idegláz, szárazbetegség (tüdőbaj), patéts (kanyaró), vízibetegség, szegezés (?), epimirigy nyavalya (kolera), kelevény, sorvadás. 1897-ben határozták meg pontosan azon halálokok körét, melyek felkerültek a képesített halottkém (nem orvos) használatára kiadott haláloki kimutatásba. Ha a felsorolt 24 halálok egyikét sem tudta a halottkém megállapítani, akkor a halált okozó betegség rovatba az „ismeretlen” szót kellett beírni.⁹ Ekkortól már egységesebbnek tűnnek a bejegyzések. Az 1931–1935-ös periódusban pedig már láthatóak és többségben is vannak a 20. század tipikus betegségei: a különféle rákos daganatok, szívinfarktus, agyvérzés, cukorbetegség.

A halálozási válságok kérdése

A demográfiai átmenet elmélete szerint a hagyományos népesedési modellt a születési és halálozási adatok erőteljes ingadozása jellemezte, és a halálozások száma ebben az időszakban gyakran meghaladta a születések számát. Ha a halálozás száma kiugróan magas arányban meghaladja a születések számát, akkor demográfiai katasztrófáról beszélhetünk. Általában háború, járvány, éhínség idézte elő, vagy külön-külön, vagy a három együttesen. A 19. század második felétől ezeket a katasztrófákat előidéző események fokozatosan megirritkultak, majd eltűntek (Katus 1991. 24–25.).

Az anyakönyvek szerint a kiugróan magas halálozási többleteket Nagybanjomban minden esetben a járványok okozták. A 19. század elején a himlő időről időre felütve fejét Nagybanjomban is sok áldozatot szedett. Az 1808-as járvány másfél hónapos leforgása alatt 40 halottat jegyeztek fel. Ezek mindannyian gyermekek voltak (1 hónaptól 8 évesig), de döntő többségük egy év alatti.

⁸ Széchenyi 1895. 3.

⁹ Népmozgalom 1900.

Ugyanez mondható el az 1818-as járványról is. Itt a halottak száma (20) ugyan alacsonyabb volt, de szintén a csecsemőkorúakat érintette leginkább.

A másik nagy járványokat okozó betegség a kolera volt. 1831-ben került Magyarország területére az „epemirigy nyavalya” és 1831-től 1873-ig rendszeresen pusztított az országban. Az 1849-es országos járvány a Dél-Dunántúlt is érintette. A korábbi években tapasztalt 43,6 ezrelékes halálozási arányszám a kolera következtében 61,3 ezrelékre emelkedett (Mádai 1990. 69.). Nagybajomban az első kolerajárvány szintén 1849-ben volt, ekkor három hónap leforgása alatt 55-en haltak meg korosztálytól és nemtől függetlenül. Ebben a közösségben a pusztítás mértéke a regionális átlagnál alacsonyabb volt.

Az igazi „nagy járvány”, amit Somogy megyében a nép emlékezete a legnagyobb katasztrófák között tartott számon, 1855-ben volt. A járvány májustól szeptemberig az egész ország területén elterjedt, Somogy megyében ekkor a nyers halálozási arányszám 76,1 ezrelékre emelkedett (Mádai 1990. 75.). Ezeket az adatokat figyelembe véve nem meglepőek az anyakönyvekben talált magas értékek sem. Júliusban és augusztusban csak a református gyülekezetben 159-en haltak meg, a katolikus felekezetenél pedig 73-an. A két adat közötti különbséget az okozhatta, hogy míg a reformátusok a település egy jól körülhatárolható részén egy tömbben éltek, addig a katolikus lakosság nagy része a települést övező pusztákon élt, kisebb csoportokban, távolabb egymástól.

Az utolsó nagy, magyarországi kolerajárvány, mely 1872 és 1874 között pusztított, s nagymértékben érintette Somogy megyét.

Az 1873-as évben a megye területén a halálozási arányszám 51,8 ezrelékre emelkedett (Mádai 1990. 83.). Nagybajomban a járvány minden évben jelentős számú áldozatot szedett. A korábbi kolerajárvánnyal ellentétben most a katolikus lakosságot érintette sokkal nagyobb arányban. Átlagosan 80–90 fő halt meg évente a kór következtében.

A 19. század második felében már csak szórványosan jelennek meg az e fejezetben említett betegségek, néhány halálesetet okoznak ugyan a gyülekezetekben, de járvány méretűvé már nem válnak.

Összegzés

A dolgozat célja Nagybajom népesedéstörténetének 1783-tól 1949-ig terjedő szakaszának felvázolása volt. Az adatok kigyűjtése és feldolgozása során beigazolódott, hogy érdemes volt felekezeti bontásban vizsgálni az adatsorokat. A népesedési folyamatok ismeretében egyértelműen látszik, hogy a felekezeti hovatartozásból és az egyén társadalmi helyzetéből adódóan sokkal árnyaltabb képet kaphatunk a közösségek demográfiai magatartásáról és az idők során bekövetkezett változásokról. Ha csak a település egészének adatait vettük volna figyelembe, akkor elmondhatnánk, hogy a helyi lakosság lélekszámának gyara-

podása, a növekedés üteme igazodik az országos tendenciákhoz. A felekezeti bontásból azonban kimutatható a református gyülekezetnél megjelenő nagyarányú születésszabályozás, s az egykerendszer létezése számszerűen is kitapintható. Pontos kezdetét az adatok alapján nem lehet ugyan megállapítani, de az 1860-as évektől már valószínűleg elterjedt. Ez a mentalitás, magatartás jelentős mértékű fogyást eredményezett a közösség lélekszámát illetően, amit azonban a katolikus népesség országos átlag feletti természetes szaporodásával elfedett. A katolikus felekezet nagymértékű számbeli gyarapodásának kezdete egybeesett a magyarországi népesség nagyarányú növekedésével.

A mintaidőszakok adatainak részletes vizsgálata után még inkább kirajzóldtak a felekezeti és társadalmi különbségek. A születések nemek szerinti arányában, a fogantatások és születések havonkénti eloszlásában nem voltak nagy eltérések az országosan jellemző képtől.

A házassághoz fűződő társadalmi, jogi szokások és gazdasági szempontok az idők folyamán változtak, amit jól meg lehetett figyelni a házassági anyakönyvek vizsgálata során. A házasságkötések szezonális ingadozásában a két felekezetnél nem látszott lényeges különbség. A paraszti életmód ciklikusságához igazodva elsősorban a téli és a kora tavaszi hónapok voltak a legnépszerűbbek a korai periódusokban, majd később a tavaszi-nyári időszak vált a legfontosabb házasságkötési időszakká. A házasságkötési kor illeszkedik a magyarországi átlaghoz, de a reformátusok általában 3-4 évvel korábban házasodtak, mivel esetükben a házasságkötés nem járt együtt feltétlenül új gazdasági egység létrehozásával. A házassági anyakönyvek vizsgálata során az endogámia több típusa is megfigyelhető volt. Mindkét felekezetre jellemző, hogy többnyire saját csoportján belül választ magának párt, a korai időszakban elsősorban Nagybjomból vagy a szomszédos településekről, a későbbiekben már bővül a kör és egyre nagyobb távolságokról érkeznek beházasulók. A lacímek alapján az is beigazolódott, hogy a községen belül térbelileg is elkülönülten éltek az egyes felekezetek.

A halálozások kapcsán az országos átlagtól eltérő, merőben szokatlan jelenséget nem lehetett megfigyelni, talán csak annyit, hogy a katolikusoknál halálozások átlagos életkora alacsonyabb. Ez valószínűleg arra vezethető vissza, hogy a közösség lélekszámának csaknem fele a Nagybjomot övező pusztákon élt rosszabb lakhatási körülmények között, orvos és szakképzett baba nélkül. A halálozások korszerinti megoszlását és átlagos életkorát ugyanakkor befolyásolhatta a két felekezet jelentősen eltérő termékenysége, korösszetétele is. Az adott időszakokra általánosan jellemző halálokok és a ciklikusan megjelenő országos járványok szintén kimutathatóak voltak az anyakönyvek alapján.

A dolgozat megírásakor alapvető cél volt Nagybjom népesedéstörténetének többoldalú megvilágítása, az egyes problémakörök vizsgálata során azonban adatok hiányában ez nem mindig lehetett teljes körű, de az eddigi eredmények is hozzájárulhatnak egy közösség múltjának jobb megismeréséhez.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

A Nagybajomi Református Egyház anyakönyvei:

- I. kötet: Vegyes anyakönyv 1783.
- II. kötet: Szülöttek, megkereszteltettek anyakönyve 1840–1857.
- III. kötet: Vegyes anyakönyv 1855.
- IV. kötet: Szülöttek, megkereszteltettek anyakönyve 1874.
- V. kötet: Szülöttek, megkereszteltettek anyakönyve 1890.
- VI. kötet: Házassági anyakönyv 1886.
- VII. kötet: Meghaltak és eltemetettek anyakönyve 1884.
- VIII. kötet: Meghaltak és eltemetettek anyakönyve 1910.

A Nagybajomi Katolikus Egyház anyakönyvei:

- I. Vegyes anyakönyv 1740–1790.
- II. Vegyes anyakönyv 1806.
- III. Házassultak anyakönyve 1850–1900
- IV. Halottak anyakönyve 1848–1873.
- V. Halottak anyakönyve 1874–1900.
- VI. Keresztelési anyakönyv 1850–1900.
- VII. Keresztelési anyakönyv 1912–1950.
- VIII. Halotti anyakönyv 1920–1950.
- IX. Házassági anyakönyv 1925–1955.

Állami anyakönyvek:

- I. Születési anyakönyv 1900–1912.
- II. Halotti anyakönyv 1900–1920.
- III. Házassági anyakönyv 1900–1925.

Ráday Kollégium Levéltára, Budapest, Archivum Agentiale, A-B. kötet 405–424. lap.

Somogy Megyei Levéltár: Conscriptio animarum 1828.

Veszprémi Érseki Levéltár: 14:7. Conscriptio animarum in distr. Següsd, 1757. Nagybajom, 488–517. p.

Veszprémi Érseki Levéltár: Egyházmegyei schematizmusok 1810–1940-ig.

Veszprémi Érseki Levéltár: Negotia religionaria. Nagybajom. Fasc. VII. No. 6. 2–3 p.

STATISZTIKAI FORRÁSOK

A népmozgalom főbb adatai 1975. *A népmozgalom főbb adatai községenként. 1828–1900. IV. kötet.* KSH, Budapest, 1975.

Dányi Dezső – Dávid Zoltán (szerk.) 1960. *Az első magyarországi népszámlálás (1784–1787).* KSH, Bp., 1960.

Kepecs József (szerk.) – Pálházy László (összeáll.) 1997. *Magyarország településeinek vallási adatai (1880–1949) II. kötet.* KSH, Budapest.

Sebők László (összeáll.) 2005. *Az 1869- évi népszámlálás vallási adatai.* Teleki László Intézet, Budapest.

- Népmozgalom 1900. *A Magyar Korona Országainak 1837. évi népmozgalmi statisztikája*. KSH, Budapest.
- Történeti statisztikai idősorok 1992. *Történeti statisztikai idősorok 1867–1992*. I. kötet, Népeség – népmozgalom. KSH, Budapest.

IRODALOM

- Andorka Rudolf 2001. A dél-dunántúli egyke kutatás története. In Andorka Rudolf: *Gyermek, család, történelem. Történeti Demográfiai Tanulmányok*. Budapest, 13–29.
- Faragó Tamás 2000. Nemek, nemzedékek, rokonság, család. In Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Magyar néprajz VIII. Társadalom*. Budapest, 391–483.
- Fényes Elek 1842. *Magyarország statisztikája*. Pest, 47.
- Fényes Elek 1847. *Magyarország leírása I.-II.* Pest.
- Gönczi Ferenc 1937. *Somogyi gyermek*. Kaposvár, 1–37.
- Illyés Gyula 1936. *Puszták népe*. Budapest
- Katus László 1980. A demográfiai átmenet kérdései Magyarországon. *Történelmi Szemle*, 2. 271–287.
- Katus László 1991: Volt-e demográfiai forradalom Magyarországon. *Rubicon*, 2. 24–25.
- Kumorovitz L. Bernát 1964. A zselicszentjakabi alapítólevél 1061-ből. In *Tanulmányok Budapest múltjából*, 16. kötet,
- Mádai Lajos 1990. Hat nagy kolerajárvány és a halandóság Magyarország dél-dunántúli régiójában a XIX. században. *Demográfia*, 33. évf. 1–2. szám, 58–75.
- Marek János 1970. „Egyke” a marcali járásban. In *Somogy megye múltjából, Levéltári Évkönyvek*, 1. kötet, Kaposvár, 116–124.
- Solymosi László – Mikóczi Alajos 1979. *Nagybajom története*. Nagybjom Nagyközségi Közös Tanács Végrehajtó Bizottsága, Kaposvár.
- Széchenyi Imre 1895: *Somogy megye*. (Megyei monográfiák sorozat II. kötet), MTA, Budapest. 1–40.

**A BRIEF ACCOUNT ON THE POPULATION
HISTORY OF NAGYBAJOM
(1783–1949)**

Summary

The paper briefly summarises the population history of the village of Nagybjom (South-Western part of Transdanubia, county Somogy) on the basis of the data of parish registers in the modern era. On the whole, the village fits well into the well-known preindustrial demographic pattern, where mortality and fertility were high and changed very slowly from the second half of the 19th

century. At the same time, the natural population growth was considerable in the examined period, which – together with migration – caused a significant growth rate in the 19th century. But having examined those demographic factors by denominational groups, it has become clear that the average values of the village conceal important differences between the demographic behaviour and conditions of the two main denominational communities living there (Calvinists and Roman Catholics). Among Calvinists, the high number and high rate of births began to decline in the second half of the 19th century and the well-known one-child-system, which was characteristic in many South-Transdanubian villages, had become the norm by the 20th century. As a consequence, the Calvinist community has showed a gradual decrease since the middle of the 19th century. It was clearly not the case among the Roman Catholics, where birth number did not decrease and population growth remained strong even in the early 20th century. At the same time, Calvinists got married earlier than Catholics, so the observed difference in birth number was caused mainly by the practice of birth control. Otherwise, the seasonality of marriages can be connected with the rhythm of the work on the fields without any considerable denominational differences. The mean age at death was higher among Calvinists than among Catholics. But this latter fact can refer to other factors, too: the structural differences between the two sub-populations. Calvinists lived in the centre of the village, they were of higher social status, possessed most of the land of the village and generally lived under much more favourable circumstances than Roman Catholics. It could be the main cause of the observed demographic differences: they tried to avoid the division of properties among the heirs, so they started practising birth control earlier than others. They were much more immobile than Catholics, they could marry earlier, they were richer and they had much fewer children than Catholics, so their age structure was older and the main age at death could be higher than among the latter group. Therefore, besides religion and mentality, one has to take the role of social structure into consideration when explaining demographic differences among denominational groups.

Tables:

1. Changes in the population size, Nagybjom, (1773–1930)

Heading: Population size; Village; Outskirts

2. Roman Catholic conceptions and births by month (%) in some periods

3. Calvinist conceptions and births by month (%) in some periods

4. *Changes in the number of illegitimate births by denomination*
Heading: Calvinists (Illegitimate births, Total number of births, Illegitimacy (%)); Roman Catholics (Illegitimate births, Total number of births, Illegitimacy (%))
5. *Marriages and mixed marriages by denomination*
Roman Catholic (Total, Mixed, Mixed in percentage); Calvinists (Total, Mixed, Mixed in percentage)
6. *Marriages and the number of spouses from other settlements*
7. *Age structure of the dead, Roman Catholics (%) by sex*
8. *Age structure of the dead, Calvinists (%) by sex*
9. *Roman Catholic infant mortality by sex*
Heading: Period; Deaths under age of 1; Number of births; Number of dead infants per 1000 births
10. *Calvinist infant mortality by sex*
Heading: Period; Deaths under age of 1; Number of births; Number of dead infants per 1000 births

Figures:

- I. *Changes in the denominational structure in Nagybjom (1773–1949)*
- II. *Number of births, Calvinists (1783–1949)*
- III. *Number of births, Roman Catholics, (1783–1949)*
- IV. *Number of deaths, Calvinists (1780–1949)*
- V. *Number of deaths, Roman Catholics (1790–1949)*
- VI. *Natural population growth, Calvinists (1783–1949)*
- VII. *Natural population growth, Roman Catholics (1806–1949)*
- VIII. *Seasonality of births Calvinists*
- IX. *Seasonality of births, Roman Catholics*
- X. *Seasonality of marriages, Roman Catholics*
- XI. *Seasonality of marriages, Calvinists*
- XII. *Marriages by denomination and marital status*
(Categories: bachelor-spinster, widower-widow, bachelor-widow, widower-spinster)
- XIII. *Sex distribution of the spouses from other settlements by denomination*
- XIV. *Mean age at death by denomination*

Appendix:

1. *Population size of the two denominational groups*
Heading: Year; Roman Catholic; Calvinist; Source

2. *Baptisms, burials and marriages by denomination*
Heading: Roman Catholics: Year; Baptisms (male, female, total, illegitimate); burials (male, female, total); Natural growth; Marriages (homogenous, mixed in terms of religion, total)
Calvinists: Year; Baptisms (male, female, total); burials (male, female, total); Natural growth; Marriages (homogenous, mixed in terms of religion, total)
3. *The fields of Nagybjom and the outskirts of the village in the first decades of the 20th century*
4. *Denominational groups by the place of dwelling in the village in the 1930s*
5. *Calvinist spouses from other settlements (1773–1783)*
6. *Calvinist spouses from other settlements (1831–1835)*
7. *Calvinist spouses from other settlements (1881–1885)*
8. *Calvinist spouses from other settlements (1931–1935)*
9. *Roman Catholic spouses from other settlements by their place of birth (1931–1935)*

MELLÉKLETEK

I. A felekezetek lélekszámának változása

Év	Római katolikus	Református	Forrás
1757	–	406	VÉL 14:7. Conscriptio animarum in distr. Següsd, 1757. Nagybjom, 488–517. p.
1773	800	906	Veszprémi Egyházmegye schematizmusa
1774		971	Torkos Jakab-féle lélekösszeírás
1826	1289	–	Veszprémi Egyházmegye schematizmusa
1828	1250	1633	Veszprémi Egyházmegye schematizmusa
1830	1289	1633	Veszprémi Egyházmegye schematizmusa
1840	1348	1600	Veszprémi Egyházmegye schematizmusa
1841	1338	–	Veszprémi Egyházmegye schematizmusa
1848	1722	–	Veszprémi Egyházmegye schematizmusa
1850	1555	1683	Veszprémi Egyházmegye schematizmusa
1856	1614	–	Veszprémi Egyházmegye schematizmusa
1860	1684	1650	Veszprémi Egyházmegye schematizmusa
1867	1575	–	Veszprémi Egyházmegye schematizmusa
1870	1575	1611	Veszprémi Egyházmegye schematizmusa
1880	2244	1600	Népszámlálás
1890	2711	1583	Népszámlálás
1900	3182	1598	Népszámlálás
1910	3436	1360	Népszámlálás
1920	3555	1255	Népszámlálás
1930	4025	1239	Népszámlálás
1941	4272	1089	Népszámlálás
1949	4279	968	Népszámlálás

2. A katolikus és református felekezet népmozgalmi adatai abszolút számokban

Év	Katolikus										
	Keresztelés				Halálozás			Term. szap.	Esküvő		
	Férfi	Nő	Össz.	Törvénytelen	Férfi	Nő	Össz.		Tiszta	Vegyes	Össz.
1783	15	10	25	6	51	87	138	-113	-	-	-
1784	23	17	40	5	57	52	109	-69	-	-	-
1785	20	25	45	3	48	54	102	-57	-	-	-
1786	22	29	51	4	55	47	102	-51	-	-	-
1787	12	18	30	2	57	72	129	-99	-	-	-
1788	29	26	55	8	16	27	43	12	-	-	-
1789	33	26	59	5	-	-	-	-	-	-	-
1790	22	29	51	6	-	-	-	-	-	-	-
1791	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1792	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1793	-	-	63	-	-	-	-	-	-	-	-
1794	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1795	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1796	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1797	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1798	29	33	62	5	-	-	-	-	-	-	-
1799	40	40	80	6	-	-	-	-	-	-	-
1800	35	34	69	4	-	-	-	-	-	-	-
1801	34	28	62	4	-	-	-	-	-	-	-
1802	23	37	60	9	-	-	-	-	-	-	-
1803	32	28	60	7	-	-	-	-	-	-	-
1804	25	28	53	8	-	-	-	-	-	-	-
1805	29	28	57	6	-	-	-	-	-	-	-
1806	20	26	46	4	26	24	50	-4	38	0	38
1807	28	16	44	6	25	18	43	1	17	0	17
1808	29	26	55	7	30	28	58	-3	18	0	18
1809	30	25	55	3	20	11	31	24	13	0	13
1810	24	31	55	5	13	16	29	26	14	0	14
1811	45	41	86	8	12	18	30	56	28	0	28
1812	30	32	62	7	7	8	15	47	17	0	17
1813	33	30	63	6	6	9	15	48	13	0	13
1814	39	35	74	7	12	11	23	51	1	0	1
1815	25	35	60	9	16	14	30	30	7	0	7
1816	20	35	55	8	26	20	46	9	18	0	18
1817	26	29	55	10	33	25	58	-3	5	0	5
1818	20	18	38	3	27	32	59	-21	22	0	22
1819	33	35	68	8	25	17	42	26	22	0	22
1820	30	27	57	5	19	16	35	22	1	0	1
1821	35	44	79	6	15	16	31	79	15	0	15
1822	36	32	68	7	26	24	50	18	16	0	16
1823	40	36	76	9	17	20	37	39	18	0	18
1824	36	28	64	6	17	27	44	20	21	0	21
1825	33	36	69	7	25	18	43	26	10	0	10
1826	35	39	74	3	17	16	33	41	12	0	12
1827	31	30	61	10	17	21	38	23	11	0	11
1828	38	28	66	7	21	24	49	17	13	1	14
1829	34	28	62	8	15	24	39	23	18	0	18
1830	23	37	60	5	32	31	65	-5	9	0	9
1831	28	17	45	6	39	32	71	-26	16	2	18
1832	21	25	46	8	28	36	64	-18	22	4	26
1833	29	24	53	4	12	25	37	16	11	2	13

folytatás

Év	Katolikus										
	Keresztelés				Halálozás			Term. szap.	Esküvő		
	Férfi	Nő	Össz.	Törvénytelen	Férfi	Nő	Össz.		Tiszta	Vegyes	Össz.
1834	27	31	58	8	18	27	45	13	11	0	11
1835	41	34	75	8	24	35	59	16	18	0	18
1836	39	29	68	7	19	22	41	27	14	2	16
1837	32	35	67	7	26	13	39	28	4	0	4
1838	39	33	72	5	11	17	28	44	15	0	15
1839	43	33	76	6	25	41	66	10	9	0	9
1840	45	39	84	8	24	15	39	45	16	0	16
1841	50	34	84	6	17	19	36	48	12	0	12
1842	48	41	89	9	23	13	36	53	15	5	20
1843	44	38	81	10	13	20	33	48	21	2	23
1844	64	48	112	16	7	24	31	81	36	0	36
1845	52	41	93	6	15	24	39	54	17	0	17
1846	53	43	96	10	20	22	42	54	10	0	10
1847	47	42	89	9	29	40	69	20	10	1	11
1848	44	45	89	9	25	33	58	31	10	1	11
1849	30	33	63	6	46	56	102	-39	8	2	10
1850	33	51	84	6	40	34	74	10	15	0	15
1851	59	41	100	35	29	38	67	33	23	3	26
1852	45	58	103	11	36	20	56	47	10	3	10
1853	46	53	99	12	40	44	84	15	37	1	38
1854	33	38	71	2	33	43	76	-5	10	0	10
1855	41	46	87	10	72	73	145	-58	15	0	15
1856	39	40	79	10	30	23	53	26	14	0	14
1857	54	48	102	12	28	32	60	42	9	0	9
1858	45	64	109	14	41	43	84	25	5	0	5
1859	53	52	105	15	29	31	60	45	5	0	5
1860	36	52	88	15	32	35	67	21	8	0	8
1861	50	33	83	14	45	47	92	-9	16	1	17
1862	66	42	108	12	36	40	76	32	29	0	29
1863	55	54	109	20	35	23	58	51	27	0	27
1864	41	62	103	8	23	31	54	49	27	0	27
1865	47	48	95	10	30	20	50	45	30	0	30
1866	40	63	103	11	28	32	60	43	25	0	25
1867	54	74	128	9	45	41	86	42	35	0	35
1868	50	58	108	10	24	36	60	48	22	0	22
1869	58	63	121	12	32	43	75	46	23	0	23
1870	71	57	128	22	34	38	72	56	13	0	13
1871	82	40	122	13	53	36	89	33	17	0	17
1872	57	37	94	15	87	73	160	-66	24	0	24
1873	72	36	108	16	59	65	124	-16	23	0	23
1874	53	55	108	15	76	65	141	-33	25	0	25
1875	63	70	133	14	54	34	88	45	25	0	25
1876	48	59	107	21	33	34	67	40	22	0	22
1877	59	49	108	17	37	30	67	41	28	0	28
1878	48	47	95	13	43	41	84	11	30	0	30
1879	53	55	108	11	35	39	74	34	28	0	28
1880	39	50	89	6	45	27	72	17	23	0	23
1881	50	42	92	8	33	45	78	14	25	0	25
1882	60	53	113	9	46	28	74	39	23	0	23
1883	62	51	113	14	35	41	76	37	21	0	21
1884	68	59	127	11	26	28	54	73	23	0	23
1885	57	63	120	10	47	42	89	31	24	0	24
1886	75	55	130	19	54	30	84	46	27	0	27

folytatás

Év	Katolikus										
	Keresztelés				Halálozás			Term. szap.	Esküvő		
	Férfi	Nő	Össz.	Törvénytelen	Férfi	Nő	Össz.		Tiszta	Vegyes	Össz.
1887	67	56	123	15	54	31	85	38	30	0	30
1888	64	60	124	13	51	34	85	39	51	0	35
1889	67	62	129	9	31	30	61	68	31	0	31
1890	63	71	134	21	45	37	82	52	28	0	28
1891	49	63	112	11	38	38	76	36	30	0	30
1892	68	46	114	10	66	55	121	-7	36	0	36
1893	45	79	124	10	29	33	62	62	41	0	41
1894	56	68	124	15	43	32	75	49	23	0	23
1895	56	43	99	9	22	31	53	46	25	0	25
1896	54	60	114	15	37	32	69	45	25	1	26
1897	80	65	145	7	39	34	76	69	30	1	31
1898	61	59	120	9	27	27	54	66	24	2	26
1899	67	67	134	11	38	28	66	68	27	2	29
1900	70	62	132	12	37	27	54	78	28	5	33
1901	68	67	135	14	24	34	58	77	25	1	26
1902	69	66	135	11	43	37	80	55	25	2	27
1903	56	64	147	9	52	40	92	55	30	3	33
1904	71	64	135	12	54	36	90	45	31	0	31
1905	60	65	125	10	55	26	81	44	38	3	41
1906	74	67	141	7	39	34	73	68	19	2	21
1907	71	47	118	8	42	36	78	40	35	6	41
1908	80	71	151	14	48	36	84	67	33	6	39
1909	72	63	135	12	45	34	79	56	42	0	42
1910	80	72	152	13	38	32	70	82	28	6	34
1911	61	55	116	11	48	36	84	32	34	3	37
1912	70	62	132	10	37	36	73	59	24	3	27
1913	57	73	130	15	37	38	75	55	24	2	26
1914	79	66	145	16	38	45	83	62	27	2	29
1915	56	51	107	12	54	36	90	17	23	2	25
1916	37	42	79	11	43	35	78	1	19	2	21
1917	38	39	77	9	46	29	75	2	19	1	20
1918	39	38	77	12	55	49	104	-27	23	5	28
1919	58	59	117	13	31	30	61	56	76	5	81
1920	73	70	143	16	30	44	74	69	33	3	36
1921	68	69	137	12	33	40	73	64	44	7	51
1922	68	72	140	17	39	53	92	48	39	9	48
1923	69	57	126	16	55	26	81	45	37	7	44
1924	67	52	119	18	39	34	73	46	34	3	37
1925	61	61	122	17	36	35	71	51	34	5	39
1926	54	61	115	15	36	35	71	44	34	3	37
1927	45	50	95	12	38	30	68	27	35	5	40
1928	45	50	95	12	26	30	56	39	19	5	24
1929	52	46	98	14	41	33	74	24	22	8	30
1930	48	47	95	21	21	36	57	38	23	5	28
1931	52	57	109	12	34	27	61	48	31	8	39
1932	39	42	81	17	41	20	61	20	27	0	27
1933	64	64	128	18	30	32	62	60	22	5	27
1934	38	55	93	14	33	21	54	39	32	1	33
1935	50	33	83	10	31	31	62	21	43	0	43
1936	41	48	89	7	40	31	71	18	37	0	37
1937	46	47	91	17	41	39	80	11	53	0	53
1938	47	53	100	15	34	23	57	43	22	0	22
1939	47	49	96	12	35	33	68	28	41	0	41

folytatás

Év	Katolikus										
	Keresztelés				Halálozás			Term. szap.	Esküvő		
	Férfi	Nő	Össz.	Törvénytelen	Férfi	Nő	Össz.		Tiszta	Vegyes	Össz.
1940	49	49	98	21	30	26	56	42	17	4	21
1941	48	45	93	15	32	23	55	38	40	2	42
1942	18	86	104	29	28	22	50	54	25	2	27
1943	34	30	64	17	28	27	55	9	26	5	31
1944	44	40	84	16	36	27	63	21	28	3	31
1945	36	34	70	17	40	43	83	-13	23	6	29
1946	33	31	64	15	30	26	56	8	28	5	33
1947	40	32	72	14	33	26	59	13	33	9	42
1948	41	47	88	15	28	32	60	28	37	4	41
1949	39	42	81	12	28	27	55	26	20	3	23

Év	Református										
	Keresztelés			Halálozás			Term. szap.	Esküvő			
	Férfi	Nő	Össz.	Férfi	Nő	Össz.		Tiszta	Vegyes	Össz.	
1783	6	5	11	10	7	17	-6	0	0	0	
1784	33	27	60	22	18	40	20	1	0	1	
1785	21	25	46	14	7	21	25	3	0	3	
1786	18	21	39	10	19	29	10	15	0	15	
1787	25	33	58	29	39	68	-10	11	0	11	
1788	24	26	50	29	35	64	-14	16	0	16	
1789	29	26	55	30	33	63	-8	15	0	15	
1790	41	42	83	37	45	82	1	16	0	16	
1791	37	27	64	25	20	55	9	11	0	11	
1792	42	37	79	19	18	37	42	13	0	13	
1793	37	37	74	15	25	40	34	9	0	9	
1794	29	38	67	22	28	50	17	10	0	10	
1795	49	46	95	33	17	40	55	12	0	12	
1796	35	20	55	21	24	45	10	4	0	4	
1797	43	24	67	23	12	35	32	20	0	20	
1798	37	46	83	34	25	59	24	15	0	15	
1799	30	38	68	27	12	39	29	20	0	20	
1800	32	29	61	22	17	39	22	11	0	11	
1801	46	33	79	28	19	47	32	14	0	14	
1802	36	36	72	31	26	57	15	10	0	10	
1803	30	27	57	35	30	65	-8	5	0	5	
1804	25	24	49	57	51	106	-57	11	0	11	
1805	25	36	61	43	63	106	-45	22	0	22	
1806	17	31	48	37	55	92	-44	26	0	26	
1807	43	33	76	25	30	55	21	20	0	20	
1808	39	42	81	50	52	102	-21	20	0	20	
1809	46	41	87	32	23	55	32	14	0	14	
1810	22	33	55	20	22	42	13	17	0	17	
1811	45	43	88	22	23	45	43	17	0	17	
1812	29	42	71	30	37	67	4	24	0	24	
1813	43	43	86	22	12	34	52	11	0	11	
1814	39	36	75	24	17	41	34	6	0	6	
1815	39	19	58	27	17	44	14	2	0	2	
1816	25	39	64	37	45	82	-18	33	0	33	
1817	33	35	68	37	48	85	-17	18	0	18	
1818	37	25	62	39	36	75	-13	18	0	18	

folytatás

Év	Református									
	Keresztelés			Halálozás			Term. szap.	Esküvő		
	Férfi	Nő	Össz.	Férfi	Nő	Össz.		Tiszta	Vegyes	Össz.
1819	38	44	82	24	17	41	41	26	0	26
1820	38	46	84	27	31	58	26	18	0	18
1821	32	37	69	27	28	55	14	8	0	8
1822	37	39	76	33	38	71	5	5	0	5
1823	35	33	68	16	29	45	23	13	0	13
1824	32	39	71	20	22	42	29	21	0	21
1825	40	41	81	33	28	61	20	14	0	14
1826	42	38	80	28	20	48	32	14	0	14
1827	39	31	70	22	28	50	20	12	0	12
1828	25	39	62	25	22	47	15	11	0	11
1829	30	46	76	28	32	60	16	19	0	19
1830	26	33	59	39	37	76	-17	14	0	14
1831	40	39	79	40	50	90	-11	14	0	14
1832	31	38	69	33	47	80	-11	18	0	18
1833	33	44	77	32	39	71	6	28	0	28
1834	37	42	79	31	41	72	7	16	0	16
1835	33	27	60	38	49	87	-27	23	0	23
1836	59	38	97	29	19	48	49	18	0	18
1837	46	39	85	23	26	49	36	8	0	8
1838	50	36	86	21	24	45	41	20	0	20
1839	35	36	71	53	45	98	-27	13	0	13
1840	50	52	102	34	42	76	26	23	0	23
1841	32	31	63	35	22	57	6	33	0	33
1842	39	40	79	31	29	60	19	21	0	21
1843	31	30	61	32	25	57	4	23	0	23
1844	52	43	95	33	39	72	23	18	0	18
1845	44	38	82	32	41	73	9	27	0	27
1846	20	27	57	25	22	47	10	20	0	20
1847	35	36	71	27	38	65	6	19	0	19
1848	50	47	97	44	45	89	8	28	0	28
1849	31	30	61	70	70	140	-79	6	0	6
1850	47	35	82	30	22	52	30	21	0	21
1851	39	39	78	39	30	69	9	21	0	21
1852	45	38	83	18	23	41	42	20	0	20
1853	33	30	63	39	35	74	-11	11	0	11
1854	30	30	60	37	30	60	0	8	0	8
1855			55	106	96	202	-147	24	0	24
1856	38	30	68	24	27	51	17	18	0	18
1857	41	36	77	15	17	32	45	13	0	13
1858	31	20	51	33	24	57	-6	14	0	14
1859	35	42	77	18	24	42	35	6	0	6
1860	28	29	57	15	30	45	12	15	0	15
1861	28	32	60	30	29	59	1	12	0	12
1862	34	38	72	25	24	49	23	29	0	29
1863	34	57	85	31	26	57	28	15	0	15
1864	39	22	61	16	23	39	22	13	0	13
1865	30	35	65	21	30	51	14	16	0	16
1866	36	39	75	28	34	62	13	8	0	8
1867	25	25	51	24	24	48	3	12	0	12
1868	34	26	60	20	15	35	25	30	0	30
1869	40	34	74	20	28	48	26	21	0	21
1870	70	40	80	25	24	49	31	17	0	17
1871	30	26	56	34	48	82	-26	14	1	15
1872	24	28	52	31	31	62	-10	10	0	10
1873	30	35	65	34	48	82	-17	15	1	16

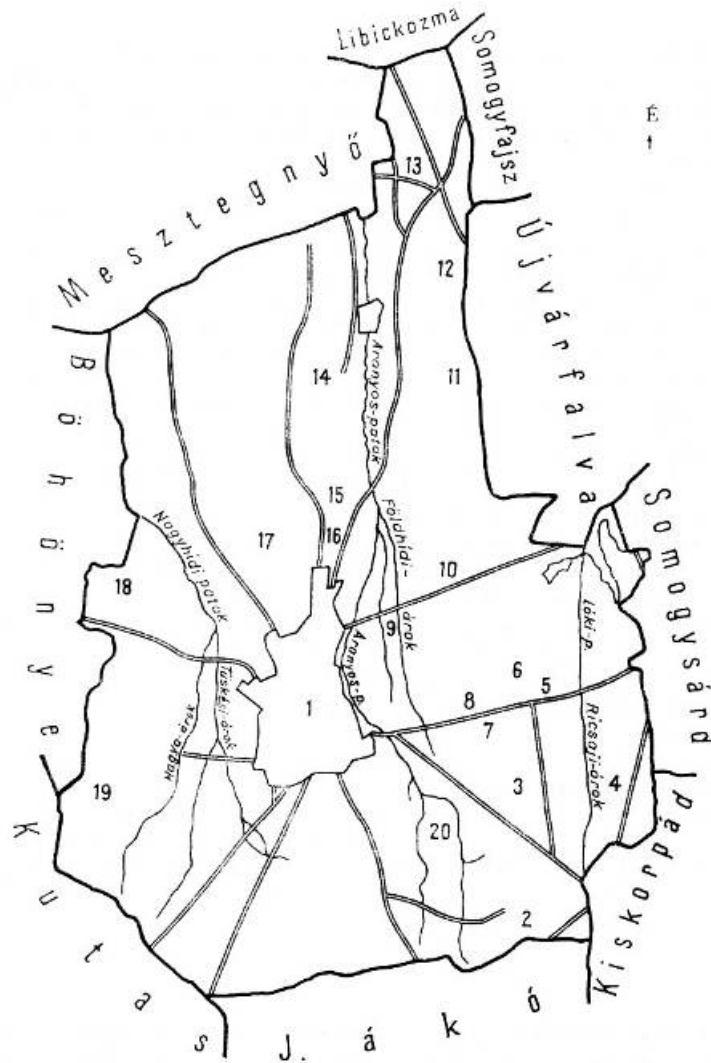
folytatás

Év	Református									
	Keresztelés			Halálozás			Term. szap.	Esküvő		
	Férfi	Nő	Össz.	Férfi	Nő	Össz.		Tiszta	Vegyes	Össz.
1874	33	17	50	48	53	101	-51	20	0	20
1875	41	31	72	52	38	90	-18	18	1	19
1876	43	30	73	27	31	61	12	18	2	20
1877	27	26	53	26	31	57	-4	11	1	12
1878	27	26	53	31	19	50	3	15	1	16
1879	38	38	76	33	27	60	16	26	1	27
1880	27	32	59	21	27	48	11	16	3	16
1881	31	26	57	27	33	60	-3	19	3	22
1882	27	28	55	19	18	37	18	17	2	19
1883	29	29	58	23	22	45	13	18	3	21
1884	40	34	74	28	27	55	19	11	3	14
1885	32	23	55	24	25	49	6	17	1	17
1886	23	30	53	23	23	46	9	20	2	22
1887	25	27	52	19	19	38	8	10	5	15
1888	28	32	60	24	17	41	19	8	0	8
1889	37	24	61	22	11	33	28	11	2	13
1890	24	27	51	12	22	34	17	13	0	13
1891	21	29	50	22	20	42	8	9	1	10
1892	22	24	46	25	30	55	-9	2	1	3
1893	16	30	46	25	27	52	-6	6	0	6
1894	25	24	49	17	23	40	-1	20	2	22
1895	24	20	44	22	17	39	7	10	1	11
1896	10	22	32	22	13	35	-3	4	6	10
1897	22	21	43	19	25	44	-1	7	0	7
1898	11	9	20	21	15	36	-16	14	2	16
1899	11	17	28	12	19	31	-3	22	0	22
1900	26	13	39	15	16	31	8	23	2	25
1901	20	16	36	10	16	26	10	13	1	14
1902	7	25	32	18	15	33	-1	16	2	18
1903	14	17	31	17	18	35	-4	9	1	10
1904	23	12	35	14	7	21	14	8	0	8
1905	13	12	25	20	29	49	-24	12	4	16
1906	15	17	32	18	13	31	1	9	4	13
1907	18	12	30	17	13	30	0	11	3	14
1908	16	9	25	24	23	47	-22	15	3	18
1909	18	8	26	17	11	28	-2	13	2	15
1910	10	15	25	18	21	39	-14	12	3	15
1911	9	9	18	17	19	36	-18	12	4	16
1912	14	14	28	12	10	22	6	9	1	10
1913	14	9	23	24	20	44	-21	14	2	16
1914	14	16	30	17	7	24	6	8	2	10
1915	8	4	12	15	9	24	-12	0	0	0
1916	6	5	11	13	11	24	-13	1	3	4
1917	7	6	13	11	18	29	-16	2	3	5
1918	6	10	16	9	18	27	-11	2	4	6
1919	13	9	22	12	6	18	4	19	4	23
1920	14	15	29	7	16	23	6	12	1	12
1921	10	9	19	13	8	21	-2	10	3	13
1922	10	10	20	12	11	23	-3	9	5	14
1923	6	9	15	7	12	19	-4	7	5	12
1924	9	10	19	11	18	29	-10	6	5	11
1925	7	7	14	8	7	15	-1	7	4	11
1926	3	13	16	10	12	22	-6	7	1	8
1927	4	6	10	7	6	13	-3	6	4	10
1928	7	4	11	9	13	22	-11	9	3	12

folytatás

Év	Református									
	Keresztelés			Halálozás			Term. szap.	Esküvő		
	Férfi	Nő	Össz.	Férfi	Nő	Össz.		Tiszta	Vegyes	Össz.
1929	3	5	8	11	9	20	-12	4	5	9
1930	6	8	14	14	7	21	-7	5	2	7
1931	11	4	15	12	9	21	-6	6	3	9
1932	4	3	11	8	10	18	-7	6	4	10
1933	8	5	13	19	15	34	-21	3	2	5
1934	8	6	14	12	12	24	-10	5	4	9
1935	6	4	10	8	4	12	-2	5	3	8
1936	8	7	15	13	11	24	-9	4	2	6
1937	7	3	10	10	12	22	-12	2	4	6
1938	9	3	12	12	8	20	-8	6	6	12
1939	4	3	7	8	5	13	-6	4	0	4
1940	5	5	10	17	17	34	-24	3	0	3
1941	4	6	10	14	9	23	-13	4	3	7
1942	8	3	79	11	7	72	-7	3	1	4
1943	2	4	60	13	18	87	-25	5	2	7
1944	3	4	97	9	12	48	-14	2	4	6
1945	3	2	85	27	23	49	-45	3	1	4
1946	9	4	86	16	5	45	-8	8	5	13
1947	6	6	71	6	9	98	-3	7	5	12
1948	11	11	102	15	11	76	-4	5	3	8
1949	8	6	63	6	2	57	6	3	6	9

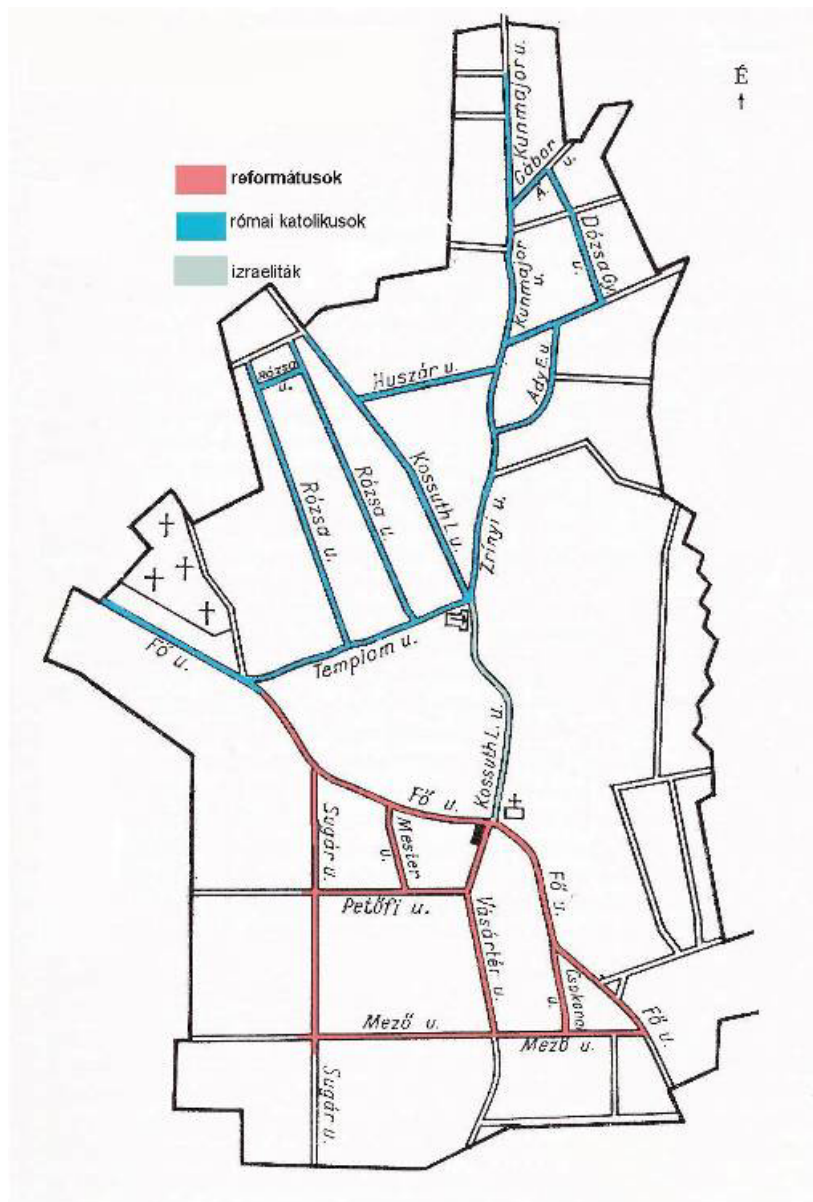
3. Nagybajom határa és egykori pusztáinak elhelyezkedése a 20. század első évtizedeiben¹⁰

1 = Belterület, 2 = Balaskó, 3 = Pálmajor, 4 = Ricsaj, 5 = Lók, 6 = Égettakol,
 7 = Csorbalók, 8 = Újház, 9 = Madár sára, 10 = Földhíd, 11 = Fehértó, 12 = Galabárd,
 13 = Felsőkak, 14 = Lencsen, 15 = Alsókak, 16 = Sápá, 17 = Csikóta, 18 = Homok,
 19 = Szőlődomb, 20 = Mészáros-tó-domb.

¹⁰ Solymosi – Mikóczy 1970. 41.

4. Az egyes felekezetek lakóhely szerinti elkülönülése Nagybajomban az 1930-as években

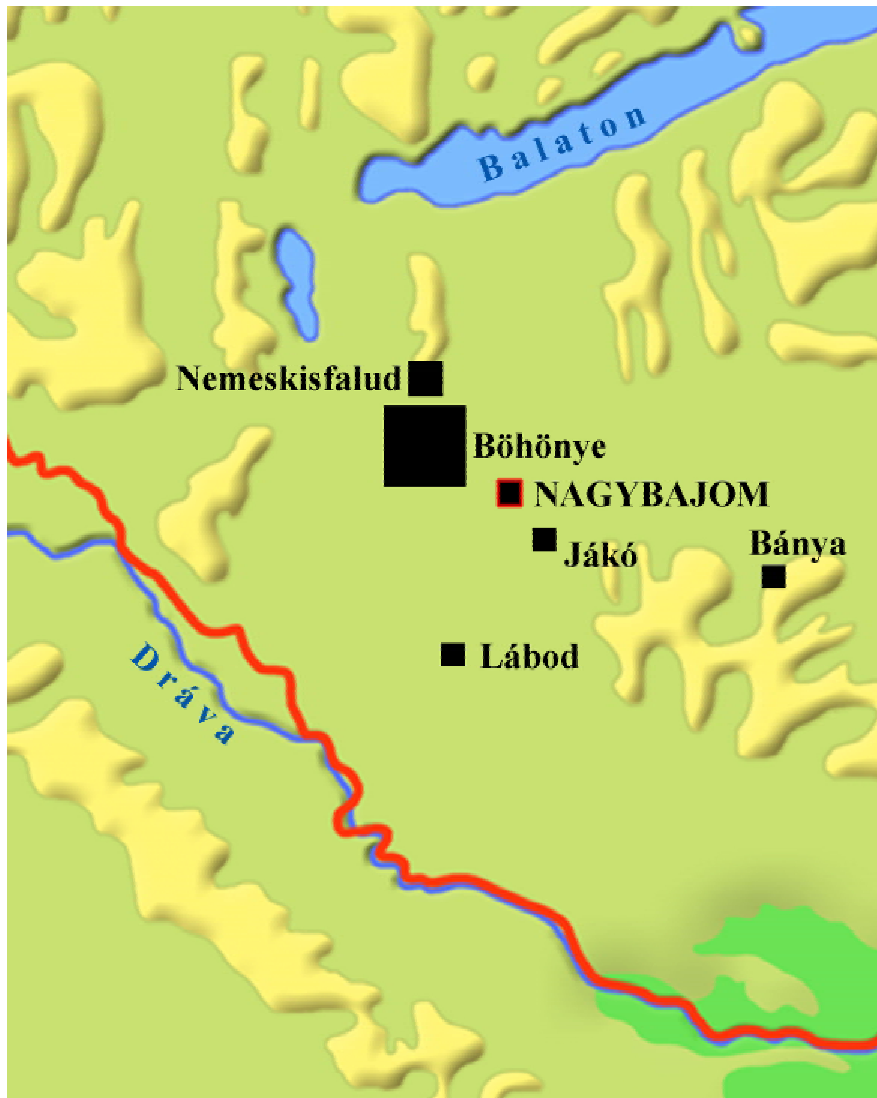

5. A Nagybajomba beházasuló reformátusok száma településenként
(1783–1787)

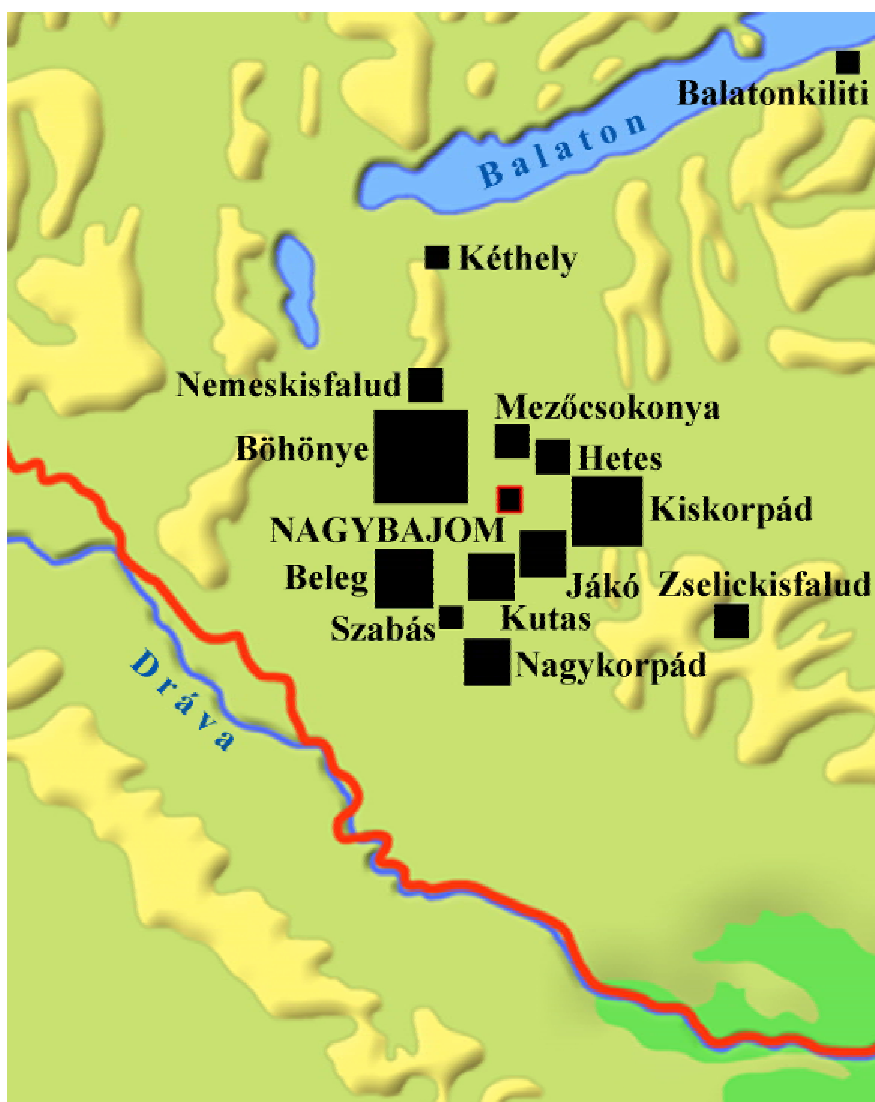
Jelmagyarázat: 1 fő = 4x4 mm, majd 2 mm-enként további 1 fő.

6. A Nagybajomba beházasuló reformátusok száma településenként
(1831–1835)

Jelmagyarázat: 1 fő = 4x4 mm, majd 2 mm-enként további 1 fő.

7. A Nagybajomba beházasuló reformátusok száma településenként
(1881–1885)

Jelmagyarázat: 1 fő = 4x4 mm, majd 2 mm-enként további 1 fő

8. A Nagybajomba beházasuló reformátusok száma településenként
(1931–1935)

Jelmagyarázat: 1 fő = 4x4 mm, majd 2 mm-enként további 1 fő.

9. A nem nagybajomi származású katolikus házaspárok száma születési helyük szerint (1931–1935)

KÖZLEMÉNY

KÖZLEMÉNY

211

A = 1 fő, B = 2-3, C = 4, D = 5, E = Nagybajom, F = mai országhatár.

1 = Kiskorpád, 2 = Kisasszond, 3 = Bárdudvarnok, 4 = Segesd, 5 = Magyaregres, 6 = Kaposfüred, 7 = Edde.

210

